

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Frida Wester

Unga extremister

En rättslig studie av lagens tillämplighet, skydds-
och rättssäkerhetsintresset vid vård med stöd av
3 § LVU

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Titti Mattsson

Termin för examen: HT 2017

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Metod och material	7
1.4 Avgränsningar	9
1.5 Forskningsläge	10
1.6 Terminologi	11
1.7 Disposition	11
1.8 Rättssäkerhetsperspektivet	12
1.8.1 Utgångspunkter	12
1.8.2 Rättssäkerhetsaspekter inom socialrätten	15
1.9 Skyddsperspektivet	16
1.9.1 Utgångspunkter	16
1.9.2 Skyddsperspektivet i internationell rätt	16
1.9.3 Skyddsperspektivet inom socialrätten	17
1.10 Perspektivens användning i uppsatsen	18
2 VÅLDSBEJAKANDE EXTREMISM	19
2.1 Begreppet	19
2.2 Problematikens omfattning	20
2.3 Våldsbejakande extremism bland unga	21
3 VÅRD AV UNGA ENLIGT GÄLLANDE RÄTT	23
3.1 Ansvaret för barn och ungas livsvillkor	23
3.2 Förhållandet mellan frivillighet och tvång	24

3.3	Principen om barnets bästa	25
3.4	Allmänna förutsättningar för tvångsvård	25
3.4.1	Vårdbehov	25
3.4.2	Avsaknad av samtycke	26
3.4.3	Påtaglig risk för skada	26
3.5	Förutsättningar för vård enligt 3 § LVU	28
3.5.1	Allmänt	28
3.5.2	Missbruk av beroendeframkallande medel	28
3.5.3	Brottslig verksamhet	29
3.5.4	Annat socialt nedbrytande beteende	29
3.5.5	Socialt nedbrytande beteende i rättspraxis	31
3.5.5.1	RA 2000 ref. 33	31
3.5.5.2	RA 2010 ref. 24	31
3.5.5.3	HFD 2015 ref. 7	32
3.5.5.4	HFD 2015 ref. 42	32
3.5.6	Kammarrättspraxis	33
3.6	Sammanfattning och delanalys	34
3.6.1	Den första frågeställningen	34
3.6.2	Den andra frågeställningen	34
3.6.3	Den tredje frågeställningen	35
4	EMPIRISK UTREDNING	37
4.1	Syfte, metod och begränsningar	37
4.2	Material och urval	37
4.2.1	Våldsbejakande högerextremism	39
4.2.1.1	Förvaltningsrätten i Malmö, mål nr 9863-17	39
4.2.1.2	Förvaltningsrätten i Karlstad, mål nr 4546-16	40
4.2.2	Våldsbejakande islamistisk extremism	41
4.2.2.1	Kammarrätten i Stockholm, mål nr 4707-12	41
4.2.2.2	Förvaltningsrätten i Göteborg, mål nr 3308-15	41
4.2.2.3	Förvaltningsrätten i Uppsala, mål nr 6578-15	42
4.2.2.4	Förvaltningsrätten i Umeå, mål nr 2076-15	43
4.2.2.5	Förvaltningsrätten i Stockholm, mål nr 26821-15	44
4.2.2.6	Förvaltningsrätten i Karlstad, mål nr 4054-16	44
4.2.2.7	Förvaltningsrätten i Malmö, mål nr 3946-16	45
4.2.2.8	Förvaltningsrätten i Jönköping, mål nr 81-16	45
4.2.2.9	Förvaltningsrätten i Linköping, mål nr 8747-16	46
4.3	Sammanfattning och delanalys	47
5	ANALYS OCH SLUTSATSER	49
5.1	Återkoppling till frågeställningarna	49
5.2	Balansgång mellan olika intressen	50
5.3	Skydd och rättssäkerhet i rättstillämpningen	51
5.4	Skydd och rättssäkerhet i lagstiftningen	52

5.5 Avslutande reflektioner	55
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	56
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	61

Summary

Violent extremism has become a more common phenomenon in Sweden during recent years and is a growing problem in society. Violent extremism is a significant and serious threat to democracy and challenges its principles in many ways. Consequently, the legal aspects related to the threat of violent extremism need to be urgently clarified and, if needed, strengthened to both protect democracy while maintaining human rights. Recent research shows that children and young adults are particularly sensitive targets for radicalization and recruitment on the path of violent extremism. During 2016, the social services in every fifth Swedish municipality were in contact with children or young adults at risk of engagement in violent extremism. This raises concerns if current laws that aim for protecting this particular group are adequate, and allow society to interfere to protect them. Against this background the purpose of the current thesis has been on one hand to investigate if, and if so, at which circumstances and conditions compulsory care according to 3 § LVU (care under the Care of Young Persons Act) can be applied when children and young adults exhibit signs of radicalization and violent extremism. On the other hand, if such compulsory care has been applied, an additional purpose of the current thesis has been to analyze this action from a protective, and a rule of law perspective.

The thesis includes a *descriptive* and an *empirical* evaluation. The descriptive evaluation, which identifies and analyzes established law according to the traditional jurisprudential method, concludes that the current sources of law are not clear-cut regarding the possibility to apply involuntary care according to 3 § LVU when children and young adults are subject to risk of violent extremism. The follow on empirical evaluation, assesses how the lower courts utilize 3 § LVU when social services have applied for care of young people exhibiting signs of radicalization and violent extremism. The empirical evaluation shows that such behaviors *may* lead to care according to 3 § LVU provided they fulfil the legal definition of socially destructive behaviors. However, the study shows that the courts of law seem to make different assessments despite similar conditions and behaviors of the children and young adults. The conclusion is that the necessary prerequisite seems to adequately cover risk of involvement in violent extremism, while the source of law in relation to 3 § LVU is unclear. Thus, from a legal point of view the outcome of the empirical evaluation is problematic and pinpoints the need for a guidance on how to define and interpret prerequisites required for usage of 3 § LVU in this context. LVU is incused by both the need to protect, and the rule of law, with different and to some extent contradictory drivers when it comes to its definition and practice, and need to balance these different perspectives. Based on the outcome of the traditional jurisprudential and empirical evaluations, the current formulation of 3 § LVU seems to be a reasonable compromise between the need to protect children and young adults on one hand, and the rule of law on the other hand.

Sammanfattning

Våldsbejakande extremism har under de senaste åren seglat upp som ett allt ökande fenomen och ett växande samhällsproblem i Sverige. I kölvattnet av detta uppstår ett flertal frågor om hur fenomenet kan hanteras i rättsligt avseende. Den våldsbejakande extremismen utmanar och hotar demokratin på flera sätt och är ett allvarligt problem för den enskilde som involveras och för samhället i stort. Forskning visar att barn och unga är en särskilt utsatt grupp när det gäller radikaliserings och rekrytering till extremistiska miljöer. Under år 2016 hade socialtjänsten i var femte svensk kommun kontakt med barn och unga som var eller befann sig i riskzonen för att bli involverade i våldsbejakande extremism. Fenomenets utbredning i denna grupp väcker frågan om de befintliga rättsregler som syftar till att skydda barn och unga är tillämpliga och ger samhället möjlighet att ingripa i denna situation. Mot bakgrund av detta har syftet med uppsatsen varit att utreda under vilka förutsättningar det är möjligt att bereda barn och unga tvångsvård med stöd av 3 § LVU på grund av ett beteende som indikerar radikaliserings eller involvering i våldsbejakande extremism. Därtill har syftet varit att analysera tvångsvård på denna grund ur ett skydds- och ett rättssäkerhetsperspektiv.

Uppsatsen består av en *deskriptiv* och en *empirisk* studie. I den deskriptiva delen fastställs och analyseras gällande rätt med hjälp av rättsdogmatisk metod vad gäller möjligheten att bereda en ung person vård med stöd av 3 § LVU på grund av involvering i våldsbejakande extremism. Slutsatsen är att de gängse rättskällorna inte ger ett klart svar på denna fråga och rättsläget är således oklart. Därefter följer en *empirisk* studie som belyser hur 3 § LVU tillämpas på underrättsnivå då socialnämnden ansökt om vård av den unge på grund av ett beteende som indikerar involvering i våldsbejakande extremism. Studien visar att ett beteende av detta slag *kan* föranleda vård under förutsättning att det betraktas som ett *socialt nedbrytande beteende* i den mening som avses i 3 § LVU. Studien visar vidare att domstolarna gör olika bedömningar i detta avseende utifrån samma slags omständigheter i den unges beteende. Slutsatsen är att rekvisitet i fråga förefaller kunna täcka in situationen att en ung person är eller riskerar att bli involverad i våldsbejakande extremism. Dock är rättsläget inte klart när det gäller i vad mån barn och unga kan beredas vård på denna grund. Ur ett formellt rättssäkerhetsperspektiv framstår resultatet av den empiriska studien som problematiskt i vissa avseenden. För att stärka rättssäkerheten och klargöra rättsläget vore det önskvärt med vägledning som preciserar hur rekvisiten i 3 § LVU ska tolkas och tillämpas då unga är eller riskerar att bli involverade i våldsbejakande extremism. LVU präglas starkt av både skyddsintresset och rättssäkerhetsintresset vilka emellertid ställer olika och till viss del motsatta krav på lagens utformning och på rättstillämpningen. Lagen måste således balansera mellan och beakta dessa båda intressen. Nuvarande utformning av 3 § LVU framstår mot denna bakgrund som en godtagbar kompromiss.

Förord

Med denna uppsats avslutar jag juristprogrammet vid Lunds Universitet. Det har varit fem lärorika och fina år i Lund och jag är tacksam för alla nya kunskaper, upplevelser och bekantskaper som jag funnit under min tid här.

Jag vill rikta ett varmt tack till min handledare, Titti Mattsson, som med stort engagemang väglett mig genom uppsatsskrivandet. Tack Titti för dina goda råd, ditt positiva och uppmuntrande förhållningssätt och att du alltid varit tillgänglig när jag behövt vägledning. Jag hade inte kunnat tänka mig en bättre handledare! Jag vill även rikta ett stort tack till min familj och till Filip för all uppmuntran och ert ovillkorliga stöd under dessa år.

Lund, 29 december 2017

Frida Wester

Förkortningar

Barnkonventionen	FN:s konvention om barnets rättigheter. New York den 20 november 1989
EKMR	Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FR	Förvaltningsrätt
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
HVB	Hem för vård eller boende
JO	Justitieombudsmannen
KamR	Kammarrätt
LR	Länsrätt
LVU	Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
LR	Länsrätt
Prop.	Proposition
RegR	Regeringsrätten
RF	Regeringsformen (1974:152)
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SoL	Socialtjänstlag (2001:453)
SOSFS	Socialstyrelsens författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Våldsbejakande extremism är ett allvarligt problem såväl för den enskilde som involveras som för samhället i stort. Begreppet är ett samlingsnamn för ideologier, miljöer och rörelser som inte accepterar en demokratisk samhällsordning och som främjar våld för att uppnå ideologiska mål. Den våldsbejakande extremismen utmanar och hotar demokratin på flera sätt och tar sig skilda uttryck. Inom dess miljöer finns personer och grupper som begår ideologiskt motiverade brott mot enskilda individer och som genom våld, hot och trakasserier försöker påverka demokratins funktioner. Det ideologiska våldet utgör ett angrepp på människors fri- och rättigheter och på det demokratiska systemet. Extremismen utgör även ett säkerhetshot. Dess anhängare underkänner demokratiska principer och legitimerar våld för att nå sina syften. Inom de aktiva våldsbejakande extremistmiljöerna finns individer och grupper som stödjer och utför terrorattentat. Dessa grupper och individer utgör i dagsläget ett av de största säkerhetshoten i Sverige. Det ideologiskt motiverade våldet riktas mot kärnan i det demokratiska systemet och är därmed en angelägenhet för hela samhället.¹

Den våldsbejakande extremismen är ett växande fenomen både i Sverige och utomlands. Antalet hotaktörer i de våldsbejakande extremistmiljöerna i Sverige har enligt Säkerhetspolisen ökat från ett hundratal till drygt 3000 på bara ett par år. De väpnade konflikterna, den ökande polariseringen och det växande stödet till främlingsfientliga partier i omvärlden alstrar extremism och terrorism på ett globalt plan och påverkar hotbilden även i Sverige.² De senaste åren har antalet svenskar som rest till krigszoner i Syrien och Irak för att ansluta sig till terrorgruppen Islamiska staten (IS) ökat dramatiskt. Majoriteten av de individer som involveras i våldsbejakande extremism är unga personer från 15 års ålder och uppåt. Forskning visar att barn och unga är en särskilt utsatt grupp när det gäller radikalisering och rekrytering till de extremistiska miljöerna. De är mer mottagliga än andra för extremistiska budskap och propaganda. Rekryterare till de extremistiska grupperna riktar därför ofta in sig främst på ungdomar. Mot denna bakgrund betonas ofta vikten av att åtgärder kan sättas in på ett tidigt stadium för att förhindra att barn och unga dras in i våldsbejakande extremism och för att bryta den destruktiva utvecklingen hos de som redan involverats.³ Socialstyrelsen har genomfört en kartläggning som visar att socialtjänsten i var femte svensk kommun hade kontakt med barn och unga som var eller befann sig i riskzonen för att bli involverade i våldsbejakande extremism under år 2016. I drygt hälften av dessa fall gavs insatser till stöd och hjälp för den utsatta individen.⁴

---

¹ SOU 2016:92 s. 13 f.f.; Säkerhetspolisen (2016) s. 28 f.f.

² Säkerhetspolisen (2016) s. 32 f.f.

³ SOU 2016:92 s. 18, 46 f.; Säkerhetspolisen (2010) s. 15, 47 f.f.

⁴ Socialstyrelsen (2017) s. 3 f.f.

I kölvattnet av att den våldsbejakande extremismen på kort tid seglat upp som ett allt ökande fenomen och ett växande samhällsproblem uppstår ett flertal frågor om hur den kan hanteras i rättsligt avseende. Extremismens utbredning bland barn och unga väcker särskilt frågan huruvida de befintliga rättsregler som syftar till att skydda denna grupp är tillämpliga och ger samhället tillräckliga möjligheter att ingripa till skydd för unga individer som är eller riskerar att bli involverade i våldsbejakande extremism.⁵ Fenomenet våldsbejakande extremism belyser ett spänningsförhållande och en potentiell intressekonflikt mellan de olika grundläggande intressen som gör sig gällande i den socialrättsliga regleringen. Å ena sidan finns ett starkt intresse av ett effektivt samhällsskydd för barn och unga som riskerar att fara illa och att det allmänna kan ingripa i ett tidigt skede för att bryta en destruktiv utveckling. Å andra sidan finns de starka rättssäkerhetskrav som gör sig gällande vid samhällsingenripanden gentemot enskilda, skyddet för den personliga integriteten och de grundläggande fri- och rättigheterna.⁶

Samhället har ett omfattande ansvar för att stödja och skydda utsatta barn och unga. Detta samhällsansvar har sin grund i internationella förpliktelser och förverkligas ytterst genom socialnämnderna som med stöd av reglerna i socialtjänstlagen (2001:453), SoL, och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (1990:52), LVU, har både rätt och skyldighet att ingripa då dessa riskerar att fara illa. I 5 kap. 1 § SoL stadgas att socialnämnden har ett särskilt ansvar för att barn och unga växer upp under goda livsvillkor och att deras rättigheter tillgodoses. Därtill har socialnämnden en skyldighet att ge stöd och skydd åt unga personer som riskerar att utvecklas ogynnsamt och, om den unges bästa kräver det, bereda denne vård med stöd av LVU. I lagens förarbeten betonas vikten av att samhället kan ingripa med insatser för barn och unga som uppvisar ett destruktivt beteende i ett tidigt skede för att bryta en negativ utveckling. Frågan är hur socialnämndens ansvar förhåller sig till situationen att barn och unga visar tecken på radikalisering eller involvering i våldsbejakande extremism? Kan den som är eller riskerar att bli involverad i våldsbejakande extremism beredas vård med stöd av LVU? Dessa frågor är högst aktuella och har föranlett mitt intresse för det ämne och rättsområde som behandlas i uppsatsen.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att utreda under vilka förutsättningar det är möjligt att bereda barn och unga tvångsvård med stöd av 3 § LVU på grund av ett beteende som indikerar involvering eller risk för involvering i våldsbejakande extremism. Vidare syftar uppsatsen till att analysera rättsläget vad gäller tvångsvård på denna grund ur ett skyddsperspektiv och ett rättssäkerhetsperspektiv.

---

⁵ Mattsson och Persson *I: SOU 2017:67* s. 197 f.f.; *SOU 2016:92* s. 41 f.f.

⁶ Mattsson och Persson *I: SOU 2017:67* s. 214 f.f.

För att uppnå uppsatsens syften ska följande frågeställningar besvaras:

- Vad innebär begreppet *våldsbejakande extremism* och hur omfattande är denna problematik?
- Vilka är förutsättningarna, allmänt sett, för att besluta om tvångsvård enligt 3 § LVU?
- Under vilka förutsättningar kan den unge beredas vård med stöd av 3 § LVU på grund av ett beteende som indikerar involvering eller risk för involvering i våldsbejakande extremism enligt de gängse rättskällorna?
- Under vilka omständigheter anser underrätterna att ett beteende hos den unge som indikerar involvering eller risk för involvering i våldsbejakande extremism kan föranleda tvångsvård med stöd av 3 § LVU?
- Hur framstår rättsläget vad gäller möjligheten att bereda barn och unga vård på denna grund ur ett skydds- och ett rättssäkerhetsperspektiv? I vad mån tillgodoses rättssäkerhetsintresset och skyddsintresset i lagstiftningen och rättstillämpningen med nuvarande reglering?

1.3 Metod och material

Uppsatsen består huvudsakligen av två delar: en *rättsdogmatisk, deskriptiv* del där gällande rätt fastställs och analyseras och en *empirisk* del bestående av en studie av rättstillämpningen som belyser hur de aktuella rättsreglerna tillämpas på underrättsnivå. Metodvalet har gjorts med utgångspunkt i arbetets syften och frågeställningar och har resulterat i de metoder som i min mening bäst tjänar uppsatsens syften. Mot denna bakgrund har jag valt att använda *rättsdogmatisk, rättsanalytisk* och *empirisk* metod.⁷

I den rättsdogmatiska delen ges läsaren den rättsliga kontexten genom en redogörelse för de perspektiv som uppsatsen genomsyras av och de centrala intressen som präglar det rättsområde som behandlas. Vidare fastställs och analyseras gällande rätt utifrån uppsatsens syften och frågeställningar. I denna del arbetar jag utifrån en *rättsdogmatisk metod* vilket innebär att jag söker svaren på mina frågeställningar i de gängse rättskällorna. Gällande rätt fastställs och analyseras således genom studier av lag, förarbeten, rättspraxis och doktrin. Rättskällorna har behandlats i nyss nämnda inbördes ordning så som rättskällevärdet föreskriver.⁸ Den rättsdogmatiska studien i uppsatsen syftar därmed till att utreda och analysera de olika beståndsdelarna i rättskällevärdet för att nå ett slutresultat som speglar innehållet i gällande rätt. Rättsdogmatiken är en kvalitativ metod vars främsta uppgift är att på ett generellt plan beskriva och systematisera gällande rätt. Det betyder att den är bunden till de källor som ingår i rättskällevärdet och att den intresserar sig

⁷ Sandgren I: *Vad är rättsvetenskap?* (Del II) (2009) s. 40 f.

⁸ Kleinman I: *Juridisk metodlära* (2013) s. 21; Peczenik (1995a) s. 35.

för normerna, men däremot inte hur dessa tillämpas i praktiken. För att analysera rätten ur olika perspektiv och nå kunskap om rättstillämpningen, vilket är mitt syfte, är den rättsdogmatiska metoden således inte tillräcklig utan behöver kompletteras med andra rättsvetenskapliga metoder.⁹

Då uppsatsens syfte är vidare än att utreda gällande rätt och även innefattar att undersöka hur de aktuella rättsreglerna tillämpas i praktiken och att analysera rättsläget ur ett skydds- och ett rättssäkerhetsperspektiv kompletterar jag den rättsdogmatiska metoden med en *rättsanalytisk metod*. Ett rättsanalytiskt arbete stannar inte vid att fastställa gällande rätt utan går vidare till att analysera och kritiskt granska rätten ur olika infallsvinklar. Valet av den rättsanalytiska metoden motiveras utifrån att den tillåter att annat material än de gängse rättskällorna används för att analysera rätten och öppnar upp för att analysera materialet utifrån rättsliga värderingar och intressen såsom rättssäkerhet, skydd och effektivitet. Metoden kan användas för att studera och kritiskt granska exempelvis underrätternas avgöranden och är således lämplig utifrån uppsatsens syften och frågeställningar.¹⁰

För att besvara uppsatsens fjärde frågeställning, när underrätterna anser att ett beteende som indikerar involvering i våldsbejakande extremism kan föranleda vård av den unge med stöd av 3 § LVU, genomför jag en empirisk studie av rättstillämpningen. Syftet är att få kännedom om hur de studerade rättsreglerna i 3 § LVU tillämpas på underrättsnivå mot bakgrund av det aktuella fenomenet våldsbejakande extremism. Den empiriska studien är därmed ett led i att uppfylla uppsatsens övergripande syfte och dess resultat ger ett underlag för analysen av rättsläget utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv och ett skyddsperspektiv. Studien genomförs med användande av *empirisk metod* för att samla in och analysera empiriskt material, dvs. annat material än de gängse rättskällorna. Denna metod lämpar sig i ett rättsvetenskapligt arbete som har en viss samhällsföreteelse som utgångspunkt och som syftar till att nå kunskap om rättens utfall och att analysera gällande rätt ur olika perspektiv.¹¹ Mot denna bakgrund finner jag den empiriska metoden vara lämplig för att uppnå uppsatsens syften och besvara dess frågeställningar. I kapitel 4 redogörs närmare för den hur den empiriska studien genomförts, urvalet av material samt studiens syfte och begränsningar.

Även materialvalet har gjorts med utgångspunkt i uppsatsens syften och frågeställningar. Användandet av den rättsdogmatiska metoden innebär att de gängse rättskällorna som ingår i rättskällevärdet utgör en väsentlig del av uppsatsens material. I den rättsdogmatiska delen utgår jag från lagtexten i SoL och LVU. Därtill behandlas centrala internationella konventioner på rättsområdet i viss mån.¹² För tolkningen av den nationella rätten använder jag mig främst av förarbeten i form av propositioner och betänkanden som

---

⁹ Sandgren (2015) s. 43 f.f.; Kleineman I: *Juridisk metodlära* (2013) s. 24.

¹⁰ Sandgren (2015) s. 45 f.f.

¹¹ Sandgren I: *Vad är rättsvetenskap?* (Del I) (2009) s. 20 f.f.

¹² FN:s konvention om barnets rättigheter. New York den 20 november 1989 (härefter *barnkonventionen*) samt Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (härefter *EKMR*).

publicerats i serien Statens offentliga utredningar (SOU). Därtill studeras relevant rättspraxis från HFD och från kammarrätterna. Kammarrättspraxis utgör inte en rättskälla i traditionell bemärkelse och är till skillnad från HFD:s rättspraxis inte prejudicerande och har således inte samma värde. Den kan trots det fylla en funktion i ett rättsvetenskapligt arbete.¹³ Jag anser att det utifrån uppsatsens syfte är av intresse att i viss mån behandla kammarrättsavgöranden, inte minst då HFD endast prövat den reglering som undersöks i ett fåtall fall. Utöver ovan nämnda material används juridiskt källmaterial (doktrin) i form av litteratur och artiklar. Som komplement till detta används i viss mån myndighetspublikationer från Socialstyrelsen vilka fungerar som vägledning för tolkning och tillämpning av aktuell lagtext.

Då uppsatsen kretsar kring samhällsfenomenet våldsbejakande extremism och undersöker i vad mån den rättsliga regleringen är tillämplig på detta fenomen är det nödvändigt att i viss inkludera även annat material i uppsatsen än traditionellt juridiskt källmaterial. För att ge läsaren förståelse för fenomenet redogörs i kapitel två för den problematik som det medför och dess utbredning bland barn och unga. Här har jag som komplement till de betänkanden som redogör för våldsbejakande extremism använt statistik och myndighetspublikationer från Säkerhetspolisen och Socialstyrelsen. Bruket av sådant empiriskt material är som ovan nämnts godtagbart vid användande av en empirisk och rättsanalytisk metod och motiveras mot bakgrund av att det berikar och fördjupar analysen och ger läsaren ett vidare perspektiv och en bakgrundförståelse för den problematik som behandlas.¹⁴

I uppsatsens empiriska studie behandlas 11 stycken underrättsavgöranden. Materialet är således även i denna del av empiriskt slag och syftar som ovan nämnts till att få kännedom om hur de aktuella rättsreglerna i 3 § LVU tillämpas på underrättsnivå mot bakgrund av fenomenet våldsbejakande extremism. I kapitel 4 redogörs närmare för den hur den empiriska studien genomförts, hur materialet har erhållits och valts ut samt studiens syfte och begränsningar. Jag vill emellertid redan nu förtydliga att min avsikt *inte* är att ge en heltäckande bild av rättstillämpningen vilket skulle kräva ett betydligt mer omfattande material. Syftet med studien är snarast att belysa och resonera kring vissa tendenser som kan urskiljas utifrån domstolarnas argumentation i de rättsfall som behandlas med utgångspunkt i de båda perspektiv som anläggs i uppsatsen.

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen behandlar förutsättningarna för vård med stöd av 3 § LVU. Vård på de grunder som stadgas i lagens 2 § kommer således inte att beröras. Det är tänkbart att föräldrars involvering i våldsbejakande extremism skulle kunna utgöra *missförhållanden i hemmet* av det slag som avses i 2 § LVU och således utgöra grund för vård av den unge med stöd av denna bestämmelse. En utredning av detta skulle vara intressant men har av

---

¹³ Lodin m.fl. (2015) s. 21 f.

¹⁴ Sandgren I: *Vad är rättsvetenskap?* (Del I) (2009) s. 22 f.f.

utrymmesskäl inte varit möjlig i denna uppsats. Vissa avgränsningar har även varit nödvändiga när det gäller behandlingen av rekvisiten 3 § LVU. I uppsatsen fokuseras på rekvisiten *socialt nedbrytande beteende* och *påtaglig risk för skada* mot bakgrund av att dessa är de mest relevanta för den problematik som uppsatsen behandlar. Det förstnämnda är av särskilt intresse utifrån fenomenet våldsbejakande extremism eftersom det är det rekvisit som syftar till att täcka in även sådana företeelser som lagstiftaren inte kunnat förutse när lagen infördes och att kunna anpassas utefter samhällsutvecklingen. Därav läggs tonvikten i uppsatsen på detta rekvisit. De två övriga beteenderekvisiten *missbruk av beroendeframkallande medel* och *brottslig verksamhet* i 3 § LVU behandlas endast översiktligt.

Fenomenet våldsbejakande extremism berörs enbart i den mån och i de avseenden som är nödvändigt för att kunna uppfylla uppsatsens syften. Fokus kommer således läggas på att definiera begreppet, redogöra för den problematik som fenomenet medför och dess utbredning bland barn och unga. Av utrymmesskäl har det dessvärre varken varit möjligt att studera orsakerna bakom fenomenet, varför individer radikaliseras eller vilka möjliga åtgärder som kan vidtas för att motverka problematiken på samhällsnivå. För mer kunskap i dessa avseenden vill jag hänvisa till bl.a. rapporter från Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism, SOU 2017:67 samt Segerstedtinstitutets publikationer. Eftersom uppsatsen fokuserar på den nationella rättsliga regleringen i LVU och SoL kommer internationella konventioner enbart att behandlas översiktligt. När det gäller Europakonventionens och barnkonventionens bestämmelser har jag av utrymmesskäl avgränsat mig till att enbart behandla de som jag anser har störst betydelse för uppsatsens frågeställningar. När det gäller de båda perspektiv som genomsyrar uppsatsen och den empiriska studien följer vissa avgränsningar av redogörelsen i avsnitt 1.8 och 1.9 samt avsnitt 4.1 och 4.2.

1.5 Forskningsläge

Det finns omfattande rättsvetenskaplig forskning gällande förutsättningarna för tvångsvård med stöd av LVU, barns rättigheter och samhällets ansvar för barn och unga.¹⁵ Dessa frågor behandlas även utförligt i förarbetena till SoL och LVU. Vid författandet av denna uppsats har den senaste utredningen med översyn av LVU, *SOU 2015:71 Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU*, och propositionen till nuvarande lagstiftning, *Prop. 1989/90:28 Om vård i vissa fall av barn och ungdomar*, varit av särskild betydelse. Likaså har rättssäkerhetsbegreppet och dess innebörd behandlats i flertalet förarbeten och i den rättsvetenskapliga litteraturen.¹⁶ När det gäller fenomenet våldsbejakande extremism finns däremot kunskapsluckor i den rättsvetenskapliga forskningen. Det finns forskning rörande omfattningen av och orsakerna bakom den våldsbejakande extremismen men i princip ingen

---

¹⁵ Se bl.a. Hollander (1985); Mattsson (2002); Kaldal (2010); Leviner (2011); Svensson (2012) samt Leviner och Lundström (2017).

¹⁶ Se bl.a. Zila (1990); Peczenik (1995b); Gustafsson (2002); Vahlne Westerhäll (2002a); Mattsson (2002) samt Svensson (2012).

som behandlar frågor rörande fenomenet ur svensk rätts synvinkel. Fenomenet är i sig inget nytt men har på grund av den ökning som skett under de senaste åren och de nya former som extremismen tagit sig relativt nyligen hamnat i fokus för diskussion i Sverige. Därmed finns en rad frågor som rättssystemet ännu inte har hunnit få någon större erfarenhet av och en del forskningsteman som kan behöva behandlas inom rättsvetenskapen.¹⁷ I *SOU 2017:67 En forskarantologi* uppmärksammas forskningsläget när det gäller våldsbejakande extremism ur rättsvetenskaplig synvinkel. Bland annat framförs förslag på forskningsfrågor som behöver behandlas. Några sådana är vad som ska räknas som våldsbejakande extremism i rättsligt avseende och därmed föranleda straffrättsliga eller andra rättsliga åtgärder samt hur nuvarande rättsliga reglering kan tillämpas i olika situationer med anknytning till våldsbejakande extremism. När det gäller samhällets ansvar för olika grupper är rättsreglernas tillämplighet för barn och unga som kommer i kontakt med våldsbejakande extremism och omfattningen av socialnämndens skyldighet att hantera dessa individer specifika frågor som inte har något klart svar och där det i nuläget saknas rättsvetenskaplig forskning.¹⁸ Mot denna bakgrund anser jag att uppsatsens frågeställningar är intressanta att studera och min förhoppning är att svaren ska kunna bidra med något på detta aktuella rättsområde.

1.6 Terminologi

Den problematik som uppsatsen behandlar rör främst unga personer i tonåren och uppåt. Jag har därför valt att använda begreppen *barn* och *unga* genomgående i uppsatsen. Med begreppet *barn* avser jag i enlighet med den definition som slås fast i FN:s barnkonvention varje person under 18 år. Med begreppet *unga* avser jag varje person mellan 18 och 21 år. Den övre åldersgränsen har valts med utgångspunkt i att vård med stöd av 3 § LVU kan beredas unga vuxna mellan 18 och 20 år och enligt 21 § samma lag får pågå till och med att den unge fyller 21 år. Då uppsatsen syftar till att utreda möjligheten att vårda unga med stöd av 3 § LVU på grund av involvering i våldsbejakande extremism har jag funnit dessa begrepp lämpliga eftersom de korresponderar mot åldersgränserna för insatser med stöd av lagen.¹⁹

1.7 Disposition

I de följande avsnitten i kapitel ett introduceras läsaren till de två perspektiv som genomsyrar uppsatsen och det närmare innehållet i dessa. I kapitel två behandlas fenomenet våldsbejakande extremism i för uppsatsen relevanta avseenden. Centrala begrepp definieras och den problematik som fenomenet innebär behandlas. Därtill redogörs för den våldsbejakande extremismens utbredning bland barn och unga samt vissa indikationer på radikaliserings. I uppsatsens tredje kapitel behandlas samhällets särskilda ansvar för barn och unga och hur detta materialiseras i SoL och LVU. Här redogörs för centrala

---

¹⁷ Mattsson och Persson *I: SOU 2017:67* s. 197 f.f.

¹⁸ Mattsson och Persson *I: SOU 2017:67* s. 213 f.f.

¹⁹ Socialstyrelsen (2009) s. 32; FN:s barnkonvention art. 1 samt 1, 3, 21 § § LVU.

principer om frivillighet och barnets bästa, de allmänna och de specifika förutsättningarna för tvångsvård med stöd av 1 och 3 § § LVU. Kapitlet avslutas med en sammanfattande delanalys där gällande rätt fastställs och uppsatsens första tre frågeställningar besvaras mot bakgrund av vad som framkommit i kapitel två och tre. Uppsatsens fjärde kapitel utgörs av en empirisk studie där rättstillämpningen på underrättsnivå studeras. Syftet är att erhålla svar på frågan om när underrätterna anser att ett beteende hos den unge som indikerar involvering i våldsbejakande extremism kan föranleda vård med stöd av 3 § LVU. Kapitlet avslutas med sammanfattande delanalys där den fjärde frågeställningen besvaras mot bakgrund av studiens resultat. Det femte och avslutande kapitlet består av analys och slutsatser utifrån det som presenterats i tidigare kapitel mot bakgrund av uppsatsens syften och frågeställningar. Inledningsvis återkopplas till delanalyserna och de första fyra frågeställningarna som där besvarats. Därefter följer en sammantagen analys utifrån de båda perspektiv som genomsyrar uppsatsen i vilken den femte frågeställningen besvaras och avslutande synpunkter framförs.

1.8 Rättssäkerhetsperspektivet

1.8.1 Utgångspunkter

Tvångsvård av barn och unga är en av de allra mest ingripande åtgärder som staten kan vidta gentemot en enskild. Sådan vård innebär en inskränkning av rätten till privat- och familjeliv i art. 8 EKMR och av de grundläggande fri- och rättigheterna i 2 kap. RF. Av 2 kap. 21 § RF framgår att en inskränkning av dessa enbart får göras för att tillgodose ett ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle. Skyddet av barn och unga anses vara ett sådant angeläget ändamål som berättigar ett tvångsingripande från det allmännas sida och därmed en inskränkning av de grundlagsskyddade rättigheterna.²⁰ Rättssäkerhetsaspekter är av central betydelse i all offentlig maktutövning gentemot en enskild. I förarbetena till LVU betonas att tvångsvård är en mycket ingripande åtgärd för såväl den unge som dennes föräldrar och att det därför är av särskilt stor vikt att denna lagstiftning vilar på en grund av rättssäkerhet för de inblandade.²¹

Trots att rättssäkerhetsbegreppet utgör en av juridikens hörnstenar och har diskuterats flitigt inom rättsvetenskapen råder delade meningar om vad det innebär. Det är ett komplext begrepp som saknar en entydig och allmängiltig definition. Klart är emellertid att det tar sin utgångspunkt i intresset av att skydda den enskilde mot oberättigade ingrepp och anspråk från det allmännas sida och har en nära koppling till rättsstatsbegreppet.²² Rättsstaten har den *formella rättssäkerheten* som sitt kännetecken och syftar till att förhindra okontrollerad statlig maktutövning. För att uppnå detta ska den offentliga maktutövningen regleras genom lagar som är klara och tydliga och därigenom skapar förutsebarhet, legitimitet och kontrollerbarhet.

---

²⁰ Lerwall *I: makt, myndighet, människa* (2014) s. 170; Leviner & Lundström (2017) s. 19.

²¹ Prop. 1989/90:28 s. 59 f.f.

²² SOU 2015:71 s. 148.

I en rättsstat är maktindelning och garantier mot missbruk av statsmakten centralt. När den offentliga makten utövas inom en rättslig ram och det finns oberoende offentliga organ som kontrollerar densamma tillförsäkras medborgarna ett rättsligt skydd mot enskilda och mot staten. Inom doktrinen förekommer i huvudsak två olika definitioner av begreppet rättssäkerhet: *formell* och *materiell*.²³

Formell rättssäkerhet utgör den traditionella tolkningen av begreppet. Dess kärnvärden är *förutsebarhet*, *likhet* i lagstiftning och rättstillämpning samt *legalitet*. Förutsebarhet ställer krav på rättens bestämdhet och entydighet. Lagstiftningen måste vara så pass klar och tydlig att den enskilde kan förutse hur den kommer att tillämpas och kunna anpassa sitt agerande därefter. Likhetsprincipen ställer krav på utövandet av den offentliga makten och på rättstillämpningen. Av principen följer en skyldighet för det offentligas maktutövare att iaktta opartiskhet och saklighet, likhet inför lagen och att behandla lika fall lika. Legalitet är ett fundamentalt värde i den formella rättssäkerheten. Härav följer att den offentliga makten ska utövas under lagarna och att det måste finnas tydligt lagstöd för att en domstol eller myndighet ska kunna ålägga en medborgare något eller ingripa i dennes privata sfär. Legalitetsprincipen ställer därtill krav på lagens utformning. Den får inte vara så generell eller svepande att den lämnar utrymme för godtycke. Om det på grund av lagens formulering inte går att fastställa vad som är gällande rätt rubbas rättssäkerheten. Ett stort utrymme för skönsmissiga bedömningar för rättstillämparen minskar förutsebarheten och ökar risken för godtyckliga beslut. Slutligen förutsätter den formella rättssäkerheten kontrollerbarhet i den bemärkelsen att rättssystemet tillhandahåller medborgarna en möjlighet att kontrollera besluts korrekthet. Rätten till överprövning i domstol, offentlighetsprincipen och parters rätt till insyn i rättsprocessen utgör därmed viktiga rättssäkerhetsgarantier.²⁴

Materiell rättssäkerhet är i förhållande till den formella ett vidare begrepp som innefattar ytterligare en dimension. Utöver ovan redovisade aspekter läggs i denna definition även vikt vid rättens innehåll och konsekvenser. I den materiella rättssäkerheten inryms ett krav på att rättsreglerna garanterar vissa sociala och etiska värden bland de krav som ställs på rättssystemet för att man ska kunna tala om rättssäkerhet i ett samhälle. Medan den formella rättssäkerheten är värdeneutral är den materiella definitionen värdeladdad. Den sistnämnda fäster stor vikt vid innehållet i rättsliga beslut och aspekter som att dessa ska vara rättvisa eller innebära en likvärdig behandling.²⁵ I den materiella rättssäkerhetsdefinitionen anses rättsstatens normsystem inte som fullt legitimt om det genomsyras av stora orättvisor varför etiska värden måste ingå i rättssäkerhetsbegreppet. Myndighetsutövning och rättsskipning i en rättsstat bör visserligen vara förutsebar med stöd av rättsreglerna, men förutsebarheten måste vägas samman med olika etiska värden. Materiell rättssäkerhet är således resultatet av en avvägning mellan

²³ Vahlne Westerhäll (2002a) s. 15; Peczenik (1995a) s. 11.

²⁴ Zila, Om rättssäkerhet, *SvJT* 1990 s. 284 f.f.; SOU 2015:71 s. 149 f.

²⁵ Mattsson I: *SOU 2015:71, bilaga 3*, s. 1156; Zila, Om rättssäkerhet, *SvJT* 1990 s. 300.

hänsynen till den på rättsregeln baserade förutsebarheten och andra etiska värden.²⁶

Det materiella rättssäkerhetsbegreppet är förknippat med välfärdsstaten och det benämns ibland som det *välfärdsstatliga rättssäkerhetsbegreppet*. Rättssäkerhet utifrån ett välfärdsstatligt perspektiv handlar snarast om i vilken utsträckning rättsreglerna leder till att lagstiftarens bakomliggande intentioner med en viss reglering förverkligas och huruvida rättsreglerna främjar målsättningen att uppnå materiellt riktiga beslut i varje enskilt fall.²⁷ Lotta Vahlne Westerhäll, professor emerita i offentlig rätt, har behandlat begreppet materiell rättssäkerhet ur ett välfärdsstatligt perspektiv. Hon menar att det ytterst handlar om att finna en balans mellan förutsebarhet och rättvisa. Välfärdsstaten bygger på ett rättsligt tänkande där rättsstatens ideologi är basen men där också etiska principer såsom behovsprincipen och människovärdesprincipen beaktas. Utmärkande för välfärdsstaten är tanken att det allmänna har positiva förpliktelser gentemot medborgarna och en strävan mot trygghet och jämlikhet för medborgarna. Medan rättsskyddet i rättsstaten är av formellt slag fokuserar välfärdsstaten på den materiella rättssäkerheten. Det centrala är att tillgodose medborgarnas materiella behov och intressen och den svagares partens skyddsbehov. Den enskilde ska få ett skydd baserat på materiell likhet och sociala behov ska kunna tillgodoses genom rättsreglerna. Välfärdsstatens och rättsstatens olika definitioner och krav på rättssäkerhet kan i viss mån konkurrera med varandra. Till exempel kan välfärdsstatens strävan efter att uppfylla medborgarnas materiella behov och den flexibilitet och vaghet som därmed krävs i rättsreglerna leda till en minskning av den för rättsstaten högt värderade förutsebarheten. Den viktigaste uppgiften för juristen i välfärdsstaten kan således sägas vara att söka *balans* mellan rättsstatsideologin och välfärdsstatens grundprinciper.²⁸

Medan rättsstaten fokuserar på att skydda medborgarna *mot* den offentliga maktutövningen och snarast betraktar denna som något negativt, ett ingrepp i medborgarnas privata sfär, präglas det välfärdsstatliga idealet av en syn på den offentliga maktutövningen som något positivt och som är *av godo* för medborgarna. Den betraktas som ett *medel* genom vilket etiska värden och välfärdsstatliga principer kan förverkligas. Medan idealet i rättsstaten är precisa och detaljerade rättsregler som främjar rättssäkerheten i formell mening, dvs. förutsebarhet och likhet i lagstiftning och rättstillämpning, är det välfärdsstatliga idealet rättsregler som anger det ändamål som ska tillgodoses men i övrigt är allmänt hållna och öppet formulerade. Tanken är att rättslig reglering i form av målsättningsstadganden med normativa, öppna rekvisit och mindre precisering möjliggör att beakta de specifika omständigheterna i det enskilda fallet och på så sätt åstadkomma materiellt riktiga och tillfredsställande i varje enskilt fall.²⁹

---

²⁶ Peczenik (1995a) s. 12.

²⁷ Gustafsson (2002) s. 317 f.f.

²⁸ Vahlne Westerhäll (2002b) s. 52 f.; Peczenik (1995b), s. 62 f.; SOU 2015:71 s. 150.

²⁹ Svensson (2012) s. 73 f.f.

1.8.2 Rättssäkerhetsaspekter inom socialrätten

De sociala tvångsvårdslagarna är inte oproblematiske i ett rättssamhälle och deras utformning är ständigt föremål för diskussion. Alla tvångsåtgärder är mycket ingripande för den enskilde och föranleder därför ett högt krav på rättssäkerhet. Särskilt uttalat är detta krav vid ingripanden som rör vård av unga utan deras samtycke. Rättssäkerhetskravet framträder tydligt i såväl rättspraxis som förarbetena till LVU. Ett återkommande tema i diskussionen om utformningen av LVU är huruvida lagen i sin nuvarande lydelse med dess vaka rekvisit har förmåga att tillförsäkra den unge det skydd och den vård som denne har behov av och rätt till och samtidigt tillgodose det högt ställda kravet på rättssäkerhet.³⁰ Utifrån den traditionella definitionen av rättssäkerhetsbegreppet finns fyra huvudsakliga sätt att undersöka och analysera rättssäkerheten i socialrättsliga beslut. Det första är att undersöka de *materiella reglernas utformning*. Lagstiftningen som ställer upp villkoren för ett ingripande ska vara tydlig och klar. Den relevanta frågan blir därmed i vad mån de materiella reglerna är utformade så att de är enkla att tillämpa och minimerar risken för godtycklighet. Rättssäkerhet kan även undersökas genom att studera huruvida de *processuella reglerna* skapar förutsättningar för ett korrekt beslut och för den enskildes insyn och medverkan. Ett tredje sätt är att studera om det finns kompetenta och *kvalificerade beslutsfattare*. Det fjärde sättet att studera graden av rättssäkerhet är att undersöka om det finns möjlighet till *överprövning* i domstol och organ som utövar tillsyn.³¹

Den kan konstateras att den närmare innebörden av rättssäkerhetsbegreppet skiljer sig åt enligt de olika definitioner som presenterats ovan och att det finns olika sätt på vilka rättssäkerheten inom socialrätten kan undersökas. I denna uppsats kommer jag dels att undersöka rättssäkerheten med hjälp av det förstnämnda tillvägagångssättet. Mitt fokus kommer i detta avseende vara att studera i vad mån LVU i sin nuvarande utformning tillgodoser de höga kraven på förutsebarhet och likhet i lagstiftning och rättstillämpning. I denna del utgår jag från den *formella definitionen* av rättssäkerhet. Jag kommer även att studera rättssäkerheten ur ett välfärdsstatligt perspektiv med fokus på huruvida lagen i sin nuvarande utformning ger det allmänna tillräckliga möjligheter att tillgodose den unges skyddsbehov och att uppfylla det särskilda ansvar för barn och ungas rätt till skydd från utsatthet som åligger samhället enligt nationell och internationell rätt. I denna del kommer jag att utgå från den *materiella och välfärdsstatliga definitionen* av rättssäkerhetsbegreppet.

---

³⁰ Mattsson I: *Rätt, social utsatthet och samhälleligt ansvar* (2012) s. 319 f.f.; Mattsson (2006) s. 71 f.

³¹ Mattsson (2002) s. 30.

1.9 Skyddsperspektivet

1.9.1 Utgångspunkter

Skyddsperspektivet i den rättsliga regleringen av den sociala barn- och ungdomsvården tar sin utgångspunkt i FN:s barnkonvention och bygger på tanken om att barn och unga har särskilda behov och intressen som måste tillgodoses och skyddas av de vuxna.³² Skyddsintresset är grundläggande i all tvångslagstiftning och inte minst i den som syftar till att tillgodose barn och ungas rättigheter. Intresset av ett *särskilt* rättsligt skydd för denna grupp har ytterst sin grund i en idé om att samhället har ett moraliskt ansvar att bevaka *den svagare partens intressen*. Barn- och ungdomsåren är en period där individen är särskilt sårbar. Hen är under utveckling och beroende av sin omgivning för tillsyn och omsorg. Som den svagare parten i relation till de vuxna och till det omgivande samhället anses barn och unga vara särskilt utsatta och skyddsvärda både som grupp och som individer. Den rättsliga regleringen av samhällets skyldighet att värna om deras rättigheter präglas därmed av ett starkt skyddsintresse.³³ Barn och ungas generella avsaknad av rättshandlingsförmåga och föräldrabalkens reglering innebär vidare att de har en särskilt utsatt position i rättsligt avseende. De kan sällan utkräva sina rättigheter själva utan är beroende av de vuxnas aktiva insatser. I de fall då vårdnadshavaren brister i sina skyldigheter gentemot den unge måste samhället därför kunna träda in och tillgodose den unges behov.³⁴

1.9.2 Skyddsperspektivet i internationell rätt

Skyddsperspektivet har rättsligt stöd såväl nationellt som internationellt. *Barnkonventionen* är ett av de främsta internationella dokument som särskilt formulerar barn och ungas rätt till skydd från utsatthet och samhällets skyldighet att se till att denna rättighet tillgodoses.³⁵ Konventionen har ännu inte inkorporerats i svensk lag.³⁶ Sverige har emellertid ratificerat den år 1990 och har därmed iklätt sig en folkrättslig förpliktelse att följa dess bestämmelser. Konventionen har därefter kommit att influera ett flertal lagändringar i nationell rätt.³⁷ Utifrån skyddsperspektivet har art. 3 och art. 19 i konventionen särskild betydelse. Art. 3 stadgar *principen om barnets bästa* och är konventionens grundpelare. Den ger vidare uttryck för det *barnperspektiv* som konventionen kräver att de anslutande staterna iakttar. Perspektivet i fråga innebär att barn och unga ska betraktas som individer med egna rättigheter och att de ska åtnjuta särskilt skydd och stöd till följd av sin utsatthet. Därtill stadgas en skyldighet för de anslutande staterna att tillförsäkra barn och unga det stöd och den vård som krävs för deras välfärd. Art. 3 utgör därmed en central rättskälla i ett skyddsperspektiv.³⁸ Samhällets

³² Hollander I: *Barn och rätt* (2004) s. 58.

³³ Schiratzki (2017) s. 18, 22; Alexius & Hollander I: *Barnrätt. En antologi* (2014) s. 24.

³⁴ Mattsson I: *SOU 2015:71, bilaga 3*, s. 1158 f.

³⁵ Mattsson I: *SOU 2015:71, bilaga 3*, s. 1152.

³⁶ I skrivande stund har det emellertid fattats beslut om att så ska ske, se bl.a. SOU 2016:19.

³⁷ Eklund I: *Barn och rätt* (2004) s. 30.

³⁸ SOU 1997:116 s. 137 f.; Stern I: *Barn och rätt* (2004) s. 181.

särskilda ansvar för att skydda utsatta barn och unga konkretiseras vidare i art. 19. De anslutande staterna åläggs därigenom en skyldighet att vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och sociala åtgärder för att skydda barn och unga mot all form av skada. De krav som stadgas i nationell rätt vad gäller de sociala myndigheternas skyldighet att ingripa när ett barn eller en ungdom riskerar att fara illa härrör ytterst från denna artikel.³⁹

Även *Europakonventionen* har särskild betydelse ur ett skyddsperspektiv. Inte minst mot bakgrund av dess höga status i svensk rätt som bland annat innebär krav på konventionskonform tolkning av lag, att Europadomstolens praxis är bindande och att EKMR ska ges företräde vid en eventuell konflikt med annan nationell rätt.⁴⁰ I art. 8.1 EKMR stadgas att *var och en har rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv*. Artikelns innebär i första hand ett skydd *mot* ingripanden från det allmännas sida i enskildas privata sfär. Den kan dock i vissa fall innebära en skyldighet för det allmänna att *aktivt ingripa* för att skydda en individs rätt till familjeliv. Föräldrars rätt till vårdnaden om sina barn ingår i det område som skyddas genom art. 8.1. Att skilja barn från föräldrarna och placera dem i samhällets vård på det sätt som sker vid tvångsvård enligt LVU utgör därmed ett ingrepp i rätten till familjeliv. Europadomstolen har emellertid slagit fast att skyddet av barn och unga utgör ett legitimt ändamål för att inskränka denna rätt enligt villkoren i art. 8.2.⁴¹ Därtill har domstolen uttalat att art. 8.1 innebär en skyldighet för det offentliga att ingripa då barn och unga riskerar att fara illa. I rättspraxis har en underlåtelse från det allmännas sida att vidta åtgärder till skydd för utsatta barn och unga konstaterats utgöra ett brott mot konventionen. Staten har således ett ansvar att *aktivt ingripa* för att skydda den unges rätt till familjeliv enligt art. 8.1 EKMR.⁴²

1.9.3 Skyddsperspektivet inom socialrätten

I nationell rätt kommer skyddsperspektivet till uttryck i flertalet lagar som rör barn och unga. Genom anslutningen till barnkonventionen har Sverige som konstaterats iklätt sig ett särskilt skyddsansvar och en förpliktelse att vidta alla lämpliga åtgärder för att skydda barn och unga från utsatthet. Samhället bär därmed det *yttersta ansvaret* för att förhindra att de far illa. Barnkonventionen ställer krav på att nationella myndigheter och nationell lagstiftning tillhandahåller ett *effektivt och adekvat skydd* för utsatta barn och unga. I svensk rätt realiserar detta samhällsansvar ytterst genom socialnämnderna. Av 5 kap. 1 § SoL och 1 § LVU följer att dessa har ett särskilt ansvar för barn och ungas livsvillkor och är skyldiga att bistå dessa med skydd och stöd i de fall då det inte kan tillgodoses av föräldrarna. Skyldigheterna enligt SoL och LVU motsvarar på så vis de rättigheter som följer av barnkonventionen. Därmed är den socialrättsliga lagstiftningen och socialnämndernas verksamhet av central betydelse när det gäller att uppfylla

³⁹ Lundgren, Sunesson och Thunved (2017) s. 341; Leviner (2011) s. 96 f.

⁴⁰ Österdahl, Normprövning ur ett EKMR-perspektiv, *SvJT* 2007 s. 882 f.f.; 2 kap. 19 § RF.

⁴¹ Ehrenkrona (2016) s. 110 f.; Mattsson (2006) s. 63.

⁴² Lerwall *I: makt, myndighet, människa* (2014) s. 170.

samhällets särskilda skyddsansvar för barn och unga.⁴³ Det pågår sedan några år tillbaka en utveckling där barn och ungas särskilda rättigheter betonas och ges ett allt starkare skydd i nationell rätt. Bland annat har riksdagen antagit en strategi för att stärka deras rättigheter inom alla områden av den offentliga verksamheten.⁴⁴ Därtill har barn och ungas rätt givits grundlagsstöd. År 2011 ändrades målsättningsstadgandet i 1 kap. 2 § 5 st. RF med ett tillägg i syfte att markera samhällets särskilda ansvar för denna grupp och skyldigheten att verka för att tillgodose deras rättigheter.⁴⁵ I syfte att uppfylla barnkonventionens krav rätt har *principen om barnets bästa* införts i ett flertal lagar. I SoL och LVU anges att den unges bästa ska vara avgörande vid alla beslut om insatser med stöd av lagen. Åtgärderna ger uttryck för en politisk enighet om vikten av att värna barn och ungas rättigheter och en strävan mot ett förstärkt skydd för denna grupp.⁴⁶

I rollen som yttersta garant för barn och ungas livsvillkor har socialnämnden möjlighet att besluta om tvångsvård med stöd av LVU. I förarbetena betonas att LVU är en *skyddslag* för barn och unga vars *yttersta syfte* är att garantera deras rättigheter. Lagen är avsedd som ett yttersta skyddsnät som ska täcka upp för alla olika situationer där barn och unga behöver stöd och skydd och garantera samhället möjligheten att ingripa för de som riskerar att fara illa. LVU intar därmed en särställning vad gäller skyddsperspektivet i nationell rätt.⁴⁷ Lagstiftningen präglas av välfärdsambitionen att *göra gott* och syftet med samhällsingenripandet är att den unges situation ska bli bättre. Rekvisiten i LVU är därför av normativ karaktär och bygger på en välfärdsstatlig ambition att barn och unga inte ska växa upp under skadliga förhållanden.⁴⁸

1.10 Perspektivens användning i uppsatsen

Det kan konstateras att det rättsområde som uppsatsen behandlar präglas starkt av både skydds- och rättssäkerhetsintresset. Utifrån det ovan anförda förefaller det dock råda ett visst spänningsförhållande mellan å ena sidan den formella rättssäkerhetens krav på lagstiftningens utformning och rättstillämpningen och å andra sidan intresset av ett starkt och effektivt samhällsskydd för utsatta barn och unga. Vad blir utfallet av detta spänningsförhållande i gällande rätt? Hur ser avvägningen mellan de båda intressena ut i lagstiftningen och rättstillämpningen när det gäller vård av unga med stöd av 3 § LVU? Mot bakgrund av den centrala betydelse som de båda intressena har på det aktuella rättsområdet anser jag att det är givande att undersöka i vad mån de båda tillgodoses med den nuvarande regleringen när det gäller vård av unga med stöd av 3 § LVU mot bakgrund av radikaliserings eller involvering i våldsbekämpande extremism. Den fortsatta framställningen kommer därför att genomsyras av ett skyddsperspektiv och ett rättssäkerhetsperspektiv.

---

⁴³ Prop. 1996/97:124 s. 98 f.; Singer (2012) s. 195 f.f.; Leviner (2011) s. 96 f.f.

⁴⁴ Prop. 2009/10:232 s. 10 f.; Mattsson I: *SOU 2015:71, bilaga 3*, s. 1150 f.

⁴⁵ Prop. 2009/10:80 s. 188 f.f.; Hirschfeldt, Regeringsform (1974:152) 2 §, Lexino.

⁴⁶ Prop. 2012/13:10 s. 126.

⁴⁷ Prop. 1979/80:1 s. 499 f.; prop. 1989/90:28 s. 38 f.f.

⁴⁸ Kaldal (2010) s. 274 f.f.

2 Våldsbejakande extremism

I detta kapitel definieras de för uppsatsen centrala begreppen *radikalisering* och *våldsbejakande extremism* samt redogörs för hur dessa fenomen tar sig uttryck i praktiken. Vidare redogörs för omfattningen av den problematik som den våldsbejakande extremismen innebär, fenomenets spridning bland barn och unga och de kännetecken som kan indikera radikalisering i denna grupp. Syftet är att ge läsaren en grundförståelse för den problematik som uppsatsen kretsar kring och att besvara den första frågeställningen.

2.1 Begreppet

Inledningsvis bör nämnas att begreppet *våldsbejakande extremism* präglas av en definitionsproblematik och en gränsdragningsproblematik. Det saknas i dagsläget en entydig och allmängiltig definition av begreppet i fråga vilket ger upphov till vissa problem och frågeställningar. Begreppet är vagt och undflyende till sin karaktär. Dess vida definition möjliggör visserligen att täcka in en mångfald av rörelser som kan utgöra ett hot mot demokratin men leder samtidigt till en gråzon och en del definitionssvårigheter. Begreppet kan till exempel komma att ges olika innebörd i olika sammanhang. Detta aktualiserar frågor om vad som närmare bestämt definieras som *extremt* i olika kontexter, vilka som definieras som *extremister* och hur begreppet kan komma att förstås på operativ nivå av de olika myndigheter som ska hantera problematiken. Dessa frågor har idag inget klart svar utan kräver vidare forskning.⁴⁹ Begreppet våldsbejakande extremism är vidare problematiskt ur ett rättsligt perspektiv då det inte är någon juridisk term och då det saknas rättsvetenskaplig forskning om vad som ska räknas som våldsbejakande extremism och därmed kunna föranleda rättsliga åtgärder av olika slag.⁵⁰

Mot bakgrund av vad som anförts ovan utgår jag från de begreppsmässiga definitioner som används av de myndigheter som särskilt fått i uppdrag att arbeta mot våldsbejakande extremism: Säkerhetspolisen, Socialstyrelsen och Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism.⁵¹ Med begreppet *våldsbejakande extremism* avses rörelser, ideologier och individer som inte accepterar en demokratisk samhällsordning och som stödjer, uppmanar till eller brukar våld för att uppnå ett ideologiskt syfte. Extremismen kan ta sig olika uttryck, allt ifrån att stödja och uppmuntra till våldshandlingar och attentat i ideologiska syften, genomföra, planera eller finansiera våldsbrott och terroråd till att sprida ett våldsbejakande budskap, rekrytera anhängare eller ansluta sig till en våldsbejakande extremistisk grupp. Med begreppet *radikalisering* avses den process som leder till att en person eller en grupp stödjer eller utövar ideologiskt motiverat våld för att främja en sak.⁵²

⁴⁹ Löw I: *SOU 2017:67*, s. 21 f.f.; Ds 2014:4 s. 20 f.

⁵⁰ Mattsson och Persson I: *SOU 2017:67* s. 199 f.f.

⁵¹ Se bl.a. Dir. 2014:103; Dir. 2016:43; Ku2015/01385/D; IJ2010/262/DEM.

⁵² *SOU 2016:92* s. 38; Säkerhetspolisen (2010) s. 9 f.f.; Socialstyrelsen (2016) s. 8.

Det finns idag tre huvudsakliga våldsbejakande extremistmiljöer i Sverige: den *vänsterextremistiska autonoma miljön*, den *högerextremistiska vit makt-miljön* och den *islamistiska extremistmiljön*. Därutöver finns ensamagerande individer som inte tillhör någon befintlig extremistisk grupp men som kan inspireras av deras ideologier till att begå våldsgärningar på egen hand. *Vit makt-miljön* utgörs av olika grupper och individer med högerextrema och rasideologiska åsikter. Nordiska motståndsrörelsen (NMR) har under de senaste åren befast sin position och är i dagsläget den mest aktiva och utbredda gruppen i denna miljö. Den *autonoma miljön* består av individer och grupper med vänsterextrema och antidemokratiska åsikter. Inom denna miljö är det främst gruppen Antifascistisk aktion (Afa) som bedöms vara aktiv i dagsläget. Den *islamistiska extremistmiljön* utgörs av individer och grupper som med utgångspunkt i islamistiska argument vill förändra samhället i odemokratisk riktning genom bruk av våld. Inom denna miljö är den så kallade Islamiska staten (IS) den mest utbredda och aktiva gruppen.⁵³ De olika grupperna inom de våldsbejakande extremistmiljöerna har stora ideologiska skillnader men även vissa betydelsefulla likheter. En gemensam nämnare som förenar dem är synen på och förespråkandet av våld som ett legitimt medel för att uppnå ett ideologiskt syfte och förändra samhället i odemokratisk riktning. En annan är underkännandet av det demokratiska styrelseskicket, dess processer och värden. Samtliga förespråkar en svart-vit och kompromisslös världsbild och närs av ökad polarisering i samhället.⁵⁴

2.2 Problematikens omfattning

Den *våldsbejakande extremismen* syftar ytterst till att förändra samhället i odemokratisk riktning med våldsamma metoder och är ett allvarligt problem för individen som involverats och för samhället. De demokratiska principer och fri- och rättigheter som stadgas i regeringsformen utgör vårt samhälles gemensamma värdegrund och fundamentet för en fungerande demokrati. De våldsbejakande extremistiska grupperna underkänner dessa principer och det våld som de använder och legitimerar för att åstadkomma förändring utgör därmed ett angrepp på den demokratiska värdegrunden. Fenomenet utmanar och hotar demokratin på flera olika sätt och tar sig skilda uttryck. Inom dess miljöer finns personer och grupper som begår ideologiskt motiverade brott mot enskilda individer och som genom våld, hot och trakasserier försöker påverka demokratin förtredare och funktioner. Dessa angrepp skapar rädsla och en polarisering bland grupper av befolkningen vilket i sin tur skapar en starkare grogrund för extremismen att växa i.⁵⁵ Det ideologiskt motiverade våldet mot samhällets institutioner, förtredare och enskilda individer utgör ett angrepp på demokratin och på människors fri- och rättigheter. Extremismen utgör även ett säkerhetshot. Inom dess miljöer finns individer som stödjer, uppmanar till eller utför terrorattentat. Detta ideologiska våld riktas mot kärnan i det demokratiska systemet och hotar på

---

⁵³ SOU 2016:92 s. 41 f.f.; Säkerhetspolisen (2010) s. 27 f.f.

⁵⁴ SOU 2016:92 s. 49; Ds 2014:4 s. 11.

⁵⁵ SOU 2016:92 s. 33 f.f.; Skr. 2014/15:144 s. 4 f.

så sätt hela samhället. Att enstaka individer inom ramen för extremistiska ideologiska övertygelser kan orsaka stor skada har visats genom de senaste årens terrordåd i Europa. I Sverige finns idag aktiva grupper inom alla tre typerna av våldsbejakande extremistmiljöer. Antalet hotaktörer i dessa miljöer har ökat från några hundra till drygt 3000 på bara ett par år. De väpnade konflikterna i Mellanöstern, den ökande polariseringen och det växande stödet till främlingsfientliga partier inom EU alstrar extremism och terrorism på ett globalt plan och påverkar hotbilden även i Sverige. Det innebär bland annat en ökad risk för extremistiskt våld från olika grupper.⁵⁶

Den våldsbejakande islamismen utgör i dagsläget det största säkerhetshotet mot Sverige i termer av avsikt och förmåga att utföra attentat. Den växer kraftigt och är den största av de tre extremistmiljöerna med drygt 2000 av de hotaktörer som Säkerhetspolisen identifierat. Inom denna miljö pågår en offensiv rekrytering och anslutning till terrororganisationer. De senaste åren har antalet svenskar som rest till krigszoner i Mellanöstern för att ansluta sig till IS ökat kraftigt. De flesta av dessa är unga män från 15 år och uppåt. På senare tid har dock även ett ökande antal unga kvinnor och barn anslutit sig till IS och rest till Syrien. Dessa så kallade konfliktresenärer utgör ett allvarligt hot då de återvänder till Sverige. De är ofta traumatiserade och återvänder med stridserfarenhet, internationella nätverk och en sänkt våldströskel. Förutom ökad förmåga att genomföra attentat fungerar de som inspiratörer och rekryterar fler till att ansluta sig till extremistisk islamism. Även den autonoma miljön och vit makt-miljön utgör idag ett säkerhetshot, främst genom hatbrott som kränker enskilda personers fri- och rättigheter och genom otillåten påverkan som riktas mot demokratins företrädare.⁵⁷

Under hösten 2017 har IS efter en offensiv i Irak och Syrien förlorat stora delar av sina tidigare belägrade områden. Detta innebär en förändrad lägesbild då IS-anhängare inte längre har ett kontrollerat territorium att utgå från. Förlusten innebär dock inte att hotet från denna grupp har upphört. Snarare tar det sig nya former då ideologin lever kvar bland de IS-anhängare som tvingats lämna de besegrade områdena. Dessa kan i större utsträckning än tidigare förväntas återvända till sina ursprungsländer, försöka etablera sig och utföra terrorattentat i nya områden. Den förändrade lägesbilden visar på hur den våldsbejakande extremismen är ett fenomen som återkommande tar sig nya och annorlunda uttryck. När den besegras i en form eller på ett visst område kan den dyka upp som ett hot i annan form eller på en annan plats.⁵⁸

2.3 Våldsbejakande extremism bland unga

Socialstyrelsen har genomfört en kartläggning av erfarenheterna inom kommunernas socialtjänstverksamheter av barn och unga som varit eller riskerat att involveras i våldsbejakande extremism under år 2016 där 71 % av landets kommuner deltog. Underlaget är således inte heltäckande men

⁵⁶ Säkerhetspolisen (2016) s. 32 f.f.; Skr. 2014/15:144 s. 4 f.f.

⁵⁷ SOU 2017:67 s. 15; Säkerhetspolisen (2016) s. 28 f.f.

⁵⁸ Sveriges Radio, *Irak förklarar IS besegrat*, hämtad 2017-12-18 .

ger en bild av problematikens omfattning. Kartläggningen visar att var femte kommun hade kännedom om och kontakt med barn och unga som varit eller riskerat att involveras i våldsbejakande extremism under år 2016. I 60 % av dessa fall gav man insatser i form av stöd och hjälp till dessa individer. Störst var förekomsten av våldsbejakande extremism bland barn och unga i storstäderna och i kommuner i anslutning till dessa. Studien visar dock att problematiken är spridd över hela landet. Av de kommuner som uppgav att de hade kännedom om fenomenets spridning bland målgruppen hade 84 % kommit i kontakt med unga involverade i *religiös* extremism och 34 % med unga involverade i *politisk* extremism. Det vanligaste sätt på vilket socialtjänsten fått kännedom om problematiken var via orosanmälan från skola eller fritidsverksamhet (42 %), information från polisen (38 %), och orosanmälan från den unges anhöriga (27 %). Studien visar att det var ovanligt med insatser till unga som återvänt efter att ha deltagit i väpnade strider för extremistgrupper i utlandet, 13 % hade gett insatser till dessa.⁵⁹

Majoriteten av de individer som involveras i våldsbejakande extremism är unga personer från 15 års ålder och uppåt. Forskning visar att unga är en särskilt utsatt grupp när det gäller radikaliserings och rekrytering till de extremistiska miljöerna och att majoriteten involverade har radikaliserats i ung ålder. Unga personer är mer mottagliga än andra för extremistiska budskap och propaganda, i synnerhet de individer som redan befinner sig i en utsatt livssituation. De som rekryteras till de extremistiska grupperna riktar därför ofta in sig främst på ungdomar. Mot denna bakgrund betonas vikten av att motåtgärder kan sättas in på ett tidigt stadium för att förhindra att barn och unga dras in i våldsbejakande extremism och för att bryta den destruktiva utvecklingen hos de som redan involverats. I detta avseende har de åtgärder som via socialtjänsten kan vidtas på lokal nivå stor betydelse.⁶⁰

Radikaliseringsprocessen är komplex och kan vara såväl lång och utdragen som snabbt eskalerande. Ambitionen att vidta åtgärder på ett tidigt stadium för att förhindra och bryta involvering i våldsbejakande extremism kräver kunskap om radikaliseringsprocessen och de tecken som typiskt sett utgör indikationer på att en individ håller på att radikaliseras. Tecknen kan finnas i den unges *uttalanden och förhållningssätt* (intolerans mot andras åsikter, legitimerar våld och använder hot om våld), *aktiviteter* (bruk av våld och hot, begår brott i ideologiskt syfte, ägnar sig åt extremism i sociala medier, blir medlem i en extremistisk grupp), *sociala nätverk* (byter umgängeskrets, umgås med personer som ägnar sig åt extremism eller kriminalitet) samt *intressen och symbolbruk* (drar sig undan från skola och fritidsaktiviteter, uttrycker extremistiska sympatier, söker efter extremistiskt material på internet). Ett enskilt tecken behöver inte betyda att den unge är involverad i våldsbejakande extremism. När flera av dessa orostecken sammanfaller kan det emellertid finnas skäl för socialnämnden att utreda om åtgärder behöver vidtas för att bereda den unge sociala insatser.⁶¹

---

⁵⁹ Socialstyrelsen (2017) s. 3 f.f.

⁶⁰ SOU 2016:92 s. 18, 46 f.; Säkerhetspolisen (2010) s. 15, 47 f.f.

⁶¹ Socialstyrelsen (2016) s. 8 f.

3 Vård av unga enligt gällande rätt

I följande kapitel utreds hur samhällets särskilda ansvar för barn och unga förverkligas genom den rättsliga regleringen i SoL och LVU. Inledningsvis behandlas förhållandet mellan föräldrars respektive samhällets ansvar för barn och ungas livsvillkor, frivillighetsprincipen och principen om barnets bästa. Därefter behandlas de allmänna respektive särskilda förutsättningarna för tvångsvård med stöd av 1 och 3 § § LVU. Tyngdpunkten kommer att ligga på rekvisiten i 3 § LVU vilka utreds och tolkas med hjälp av de gängse rättskällorna. Syftet med detta kapitel är att fastställa gällande rätt vad avser den andra och tredje frågeställningen, dvs. förutsättningarna för att bereda den unge vård med stöd av 3 § LVU allmänt sett respektive mot bakgrund av ett beteende som indikerar involvering i våldsbejakande extremism. Kapitlet avslutas med en delanalys av uppsatsens tre första frågeställningar.

3.1 Ansvaret för barn och ungas livsvillkor

Ansvaret för att tillgodose barn och ungas rättigheter regleras i svensk rätt i såväl den socialrättsliga som i den familjerättsliga lagstiftningen.⁶² I 6 kap. 2 § FB stadgas att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Det innefattar bland annat rätt att få sina materiella och psykiska behov tillgodosedda, att få leva under stabila förhållanden och att få möjlighet att utvecklas som person.⁶³ I 6 kap. FB stadgas vidare att vårdnadshavarna bär det *primära ansvaret* för att tillgodose barn och ungas rättigheter och behov. Som utgångspunkt är barnets biologiska föräldrar dess vårdnadshavare. Lagstiftningen bygger därmed på en allmänt accepterad uppfattning om att föräldrar tack vare sin särskilda erfarenhet och kunskap om sina barn är bäst lämpade att tillgodose deras behov och intressen.⁶⁴ Det finns emellertid fall då föräldrarna inte förmår fullgöra sina skyldigheter gentemot den unge. Vid sidan av vårdnadshavares primära ansvar har samhället därför ett *särskilt, kompletterande ansvar* för barn och ungas livsvillkor. Detta samhällsansvar förverkligas ytterst genom socialnämnderna som innehar rollen som garant för barn och ungas rättigheter. I 5 kap. 1 § SoL stadgas att socialnämnden i varje kommun är skyldig att verka för att unga växer upp under trygga och goda förhållanden, att sörja för att de som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och att i de fall då den unges bästa motiverar det bereda denne vård och fostran utanför det egna hemmet.⁶⁵ Idén om familjen som den naturliga uppväxtmiljön och grogrunden för barn och ungas trygghet, hälsa och utveckling är en central utgångspunkt när det gäller sociala insatser för barn och unga. Den sociala barnvården i Sverige har därmed traditionellt haft en familjestödsorienterad inriktning. Relationen mellan barn och förälder har stor betydelse för den unges välbefinnande och tillerkänns därför ett starkt skydd i såväl

---

⁶² SOU 2015:71 s. 195.

⁶³ Prop. 1981/82:168 s. 59 f.

⁶⁴ Hollander I: *Barn och rätt*, s. 59.

⁶⁵ Prop. 1979/80:1 s. 249.

internationell som nationell rätt.⁶⁶ Socialtjänstens insatser ska således i första hand inriktas på att *stödja och komplettera vårdnadshavarna* i sin uppgift att tillgodose den unges behov.⁶⁷

Mot denna bakgrund inställer sig frågan hur socialnämndens yttersta ansvar för barn och unga tillgodoses i praktiken. Hur ska socialnämnden agera då föräldrarna inte förmår tillgodose den unges rättigheter? Hur garanteras barn och unga samhällets skydd? Dessa frågor besvaras i de följande avsnitten.

3.2 Förhållandet mellan frivillighet och tvång

I socialtjänstlagens portalparagraf slås fast att socialtjänstens verksamhet ska bygga på respekt för den enskildes självbestämmanderätt och integritet. Därtill stadgas grundläggande principer om *frivillighet, delaktighet och självbestämmande* vilka ska prägla all verksamhet inom socialtjänsten. För socialnämndens del innebär det att insatser för barn och unga *i första hand och så långt möjligt* ska utformas och genomföras i samråd med den unge och dennes vårdnadshavare.⁶⁸ Grundtanken är att insatserna ger bäst resultat om de ges i samförstånd med såväl föräldrarna som den unge. Insatser till stöd och hjälp för utsatta unga och deras familjer kan ges i olika form och omfattning utifrån SoL som innehåller ett flertal insatser av olika slag. Av den grundläggande frivillighetsprincipen i SoL följer emellertid att samtliga insatser med stöd av denna lag förutsätter *samtycke* från vårdnadshavarna och den unge själv då denne fyllt 15 år.⁶⁹ I de flesta fall kan socialnämnden med hjälp av dessa frivilliga insatser ge utsatta unga och deras föräldrar det stöd de behöver. Nämnden kan emellertid inte underlåta att ge den unge nödvändig vård om föräldrarna avböjer de frivilliga insatser som erbjuds. Vid en konflikt mellan den unges behov och vårdnadshavarens intressen ska den unges behov alltid ha företräde.⁷⁰ I enlighet med denna princip har det ansetts nödvändigt att i lagstiftning tillförsäkra samhället en möjlighet att bereda den unge nödvändig vård även då samtycke inte kan erhållas. Denna möjlighet tillgodoses genom LVU. Rollen som garant för barn och ungas rättigheter innebär en skyldighet för socialnämnden att överväga tvångsvård med stöd av LVU när det inte är möjligt att få till stånd den nödvändiga vården genom frivilliga insatser utifrån SoL med samtycke från den unge eller dennes vårdnadshavare.⁷¹ Tvångsvård är emellertid en mycket ingripande åtgärd som endast får vidtas när andra insatser är otillräckliga. Socialtjänstens arbete med utsatta unga ska präglas av proportionalitet och *det lindrigaste ingreppets princip*. Det innebär att mindre ingripande åtgärder än sådana som innefattar tvång alltid ska vidtas i första hand.⁷²

---

⁶⁶ Warnling-Nerep & Rohdin *I: Barnrätt. En antologi* (2014) s. 433 f.; se även preambeln till FN:s barnkonvention samt art. 8 EKMR.

⁶⁷ SOU 2009:68 s. 216; Lundgren, Sunesson och Thunved (2017) s. 110.

⁶⁸ Prop. 2000/01:80 s. 81; 1 kap. 1 § SoL.

⁶⁹ Prop. 1979/80:1 s. 499 f.f.

⁷⁰ Prop. 2002/03:53 s. 76.

⁷¹ Prop. 1996/97:124 s. 100; Lundgren, Sunesson och Thunved (2017) s. 110.

⁷² Mattsson (2002) s. 60.

3.3 Principen om barnets bästa

I såväl 1 kap. 2 § SoL som i 1 § LVU anges att *barnets* respektive *den unges bästa* ska vara avgörande vid alla beslut och åtgärder som rör vårdinsatser för barn och unga. *Barnets bästa* betraktas ofta som en överordnad princip och dess innebörd och betydelse i svensk rätt har diskuterats återkommande i doktrin.⁷³ Begreppet svarar mot art. 3 i FN:s barnkonvention och har under de senaste åren införlivats i ett flertal nationella lagar som rör barn och unga. Det har en särställning inom den nationella barnrättsliga regleringen och utgör en viktig bedömningsgrund vid socialrättsliga beslut. Syftet med införandet av stadgandet om barnets bästa i den socialrättsliga regleringen har varit att stärka barn och ungas rättsliga ställning, tillgodose deras behov och rättigheter enligt de internationella konventioner som Sverige förbundit sig att följa och att tydliggöra skyldigheten för myndigheter att anlägga ett barnrättsperspektiv vid beslutsfattande.⁷⁴ En återkommande problematik som uppmärksammats är begreppets något oklara innehåll och svårigheten att tillämpa det i praktiken. Gällande begreppets materiella innebörd har det i förarbetena konstaterats att det inte går att precisera dess innehåll en gång för alla utan att det överlämnas till rättstillämparen att i varje enskilt fall bestämma dess innebörd utifrån de individuella omständigheterna.⁷⁵

3.4 Allmänna förutsättningar för tvångsvård

3.4.1 Vårdbehov

I 1 § LVU anges de allmänna förutsättningarna för vård med stöd av lagen. *Vård ska beredas den som är under 18 år om någon av de situationer som anges i 2 eller 3 § föreligger och det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när den unge fyllt 15 år, av honom eller henne själv.*⁷⁶ En grundläggande förutsättning för att besluta om vård med stöd av LVU är således att det föreligger ett *vårdbehov*. Det innebär att det ska föreligga ett *missförhållande* med anknytning till den unges *hemmiljö* eller den unges *eget beteende*. Vidare krävs att missförhållandet medför en *påtaglig risk* för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Den påtagliga risken ska i sin tur bero på vissa i lagen angivna förhållanden och kunna kopplas antingen till en bristfällig hemmiljö eller till ett destruktivt beteende hos den unge själv. De närmare förutsättningarna för beredande av vård framgår av 2 och 3 § § LVU, vars rekvisit innehåller en beskrivning av sådana situationer som kan innebära en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas.⁷⁷

⁷³ Se bl.a. Mattsson (2002) s. 33 f.f.; Schiratzki (2017); Singer (2012).

⁷⁴ Prop. 2012/13:10 s. 36; Mattsson (2006) s. 83 f.

⁷⁵ Prop. 2012/13:10 s. 126; Mattsson, Socialtjänstlag (2001:453) 1 kap. 2 §, Lexino.

⁷⁶ I 1 § 3 st. LVU stadgas att vård med stöd av 3 § LVU även får beredas den som är mellan 18 och 20 år under vissa förutsättningar.

⁷⁷ SOU 2015:71 s. 288; Leviner & Lundström (2017) s. 26.

3.4.2 Avsaknad av samtycke

I såväl 1 kap. 1 § SoL som i 1 § LVU stadgas att huvudregeln vid sociala insatser för utsatta barn och unga är *frivillighet*. Det innebär att tvångsvård enligt LVU är en åtgärd av *undantagskaraktär* som får vidtas endast när frivilliga åtgärder inte är möjliga eller tillräckliga. LVU är således avsedd som ett *komplement* till SoL.⁷⁸ I enlighet med frivillighetsprincipen är en allmän förutsättning för tvångsvård att den behövliga vården inte kan tillgodoses på frivillig väg, dvs. att det inte är möjligt att erhålla *samtycke* till nödvändig vård. LVU är således tillämplig först efter att socialnämnden försökt att tillgodose den unges behov i samförstånd med vårdnadshavarna och den unge själv genom sådana frivilliga åtgärder som stadgas i SoL.⁷⁹ Tillämpningen av LVU är emellertid inte ovillkorligen knuten till om det finns ett formellt samtycke eller inte. Lagstiftningens skyddssyfte kräver att tvångsvård under vissa förutsättningar kan beslutas trots att samtycke till frivillig vård föreligger. Avgörande är snarast huruvida samtycket framstår som hållbart och tillförlitligt. Om det finns *anledning att anta* att samtycket kan komma att återkallas eller om det är villkorat innebär det en risk för att den unges behov inte kommer att kunna tillgodoses. LVU är i dessa fall tillämplig i syfte att kunna garantera den nödvändiga vården. Detsamma gäller om det kan befaras att vårdnadshavarna kommer att ingripa i vården eller att den unge inte kommer att medverka till vårdens genomförande.⁸⁰

3.4.3 Påtaglig risk för skada

Ett beslut om vård med stöd av LVU förutsätter vidare att det på grund av ett sådant missförhållande som stadgas i 2 och 3 § § föreligger en *påtaglig risk* för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Avgörande för behovet av vård är således inte förekomsten av ett missförhållande i sig, utan vilka konsekvenser detta får för den unges hälsa och utveckling.⁸¹ Med begreppet *hälsa och utveckling* avses såväl fysisk och psykisk hälsa som känslomässig, social och intellektuell utveckling hos den unge.⁸² I 1990 års lag ersattes det tidigare använda begreppet *fara* med *påtaglig risk* i syfte att förtydliga den risknivå som krävs för att en så ingripande åtgärd som tvångsvård av unga ska kunna företas. Begreppet påtaglig risk för skada innebär att det inte får vara fråga om en mindre, oklar eller avlägsen risk. En övergående eller ringa risk är inte tillräckligt för ett ingripande. Vård med stöd av lagen förutsätter att det finns konkreta omständigheter som talar för en klar och konkret risk för skada. Därtill ska det kunna konstateras att risken har en sådan inverkan på den unges hälsa eller utveckling att det föreligger ett tydligt vårdbehov. I förarbetena betonas samtidigt att det utifrån lagens skyddssyfte är av största vikt att vårdinsatser kan vidtas i tid. Ett ingripande ska kunna göras innan en skada inträffat och måste komma till stånd i ett så pass tidigt skede att det ännu är möjligt att bryta och vända

⁷⁸ Prop. 1979/80:1 s. 499 f.

⁷⁹ Leviner & Lundström (2017) s. 26 f.

⁸⁰ SoU 1979/80:44 s. 100; Leviner & Lundström (2017) s. 27.

⁸¹ Svensson (2012) s. 122 f.

⁸² SOSFS 1997:15 s. 21.

en destruktiv utveckling som annars kan förväntas kräva återkommande och mer långtgående myndighetsåtgärder.⁸³

Ett särskilt problem i den materiella prövningen av den unges vårdbehov i förhållande till LVU är vaga rekvisit. Begreppet påtaglig risk för skada är ett sådant och är ständigt föremål för diskussion. Det har uppmärksammats ett flertal svårigheter som rekvisitet medför varav en är att beslutet måste baseras på en framtidsprognos om skaderisken. Det möter stora svårigheter att bedöma hur den unges situation kan komma att utvecklas i framtiden och att på objektiva grunder konstatera att det föreligger en sådan allvarlig risk för skada som krävs för ett beslut om vård.⁸⁴ I rättspraxis har framförts att riskbedömningen ska utgå från den aktuella situationen och att hypotetiska resonemang om framtiden inte får ligga till grund för ett beslut om vård. I senare avgöranden har emellertid betonats att det trots kraven på konkretion är fråga om att bedöma risken för en skada som ännu inte inträffat och att riskbedömningen därmed måste bygga på antaganden om en framtida sannolikhet. En viss osäkerhet i bedömningen måste därmed accepteras.⁸⁵

Svårigheterna med och konsekvenserna av att LVU kräver att beslut fattas på grundval av förutsägelser om framtiden har behandlats av flera forskare. Bland annat har uppmärksammats att beslut om tvångsvård skiljer sig från andra slags rättsliga avgöranden, till exempel de straffrättsliga, på så sätt att de inte utgör en samhällsreaktion på vad som redan inträffat. Istället fordras att beslut fattas på grundval av antaganden om framtiden vilket innebär ett dilemma för rättstillämparen. Besluten baseras ytterst på en prognos om vad som skulle hända om ett omhändertagande *inte* äger rum. Det handlar om att bedöma sannolikheten för att den befarade skadan *ska* inträffa, till skillnad från straffrättsliga mål som handlar om att bevisa något som redan inträffat. Bedömningar av framtida risker är komplexa och präglas i jämförelse med rättsliga avgöranden som kretsar kring det som redan inträffat av betydande bevissvårigheter. Uttalandena i förarbetena om riskens karaktär ger uttryck för ett aktualitetskrav som innebär att risken måste vara både reell och aktuell. Det är dock oklart vilken tidsaspekt som åsyftas med rekvisitet vilket är problematiskt då riskbedömningen kan falla ut olika beroende på om man anlägger ett långsiktigt eller kortsiktigt perspektiv.⁸⁶

Anna Kaldal, docent i processrätt, har studerat riskbedömningar i LVU-mål och vad rekvisitet påtaglig risk för skada innebär i termer av beviskrav och risknivå. Hon menar att begreppet påtaglig risk utifrån de uttalanden som gjorts i förarbetena och i rättspraxis innebär ett högt krav på såväl riskens intensitet som aktualitet och att den risknivå som krävs i praktiken bara kan uppnås då det rör sig om en mycket säker risk för skada. Samtidigt är de riskfaktorer som kunskapsmässigt innebär en sådan påtaglig risk i praktiken de mest svårutredda och svårbevisade. Hon uppmärksammar vidare den motsättning som följer av å ena sidan de höga krav på riskens intensitet och

---

⁸³ SOU 2015:71 s. 315 f.f.; prop. 1989/90:28 s. 61 f.f.; RÅ 1995 ref. 39.

⁸⁴ Mattsson I: *Rätt, social utsatthet och samhälleligt ansvar* (2012) s. 328.

⁸⁵ RÅ 2009 ref. 64.; HFD 2011 not 101; HFD 2014 ref. 46.

⁸⁶ SOU 2015:71 s. 315 f.f.; Svensson (2012) s. 211 f.

aktualitet som anges i förarbetena och å andra sidan den uttalade ambitionen att samhället ska kunna ingripa *innan* skada uppstått för att förhindra att en ung person som befinner sig i en riskzon far illa. Oavsett komplexiteten och graden av osäkerhet om risken i det enskilda fallet måste utgången i målet leda till ett bifall eller avslag. När socialnämndens ansökan om vård hamnar under domstolsprövning är det inte fråga om riskhantering utan om risk eller inte risk. Anna Kaldal menar att rättsprocessens dikotomi i praktiken leder till att en risk som inte går att bevisa i domstol eller inte lever upp rekvisitets höga beviskrav betraktas som en icke-risk och ett domslut som innebär att den unge måste leva kvar i en miljö som är *nästan* så farlig att den berättigar ett ingripande från samhällets sida. Mot bakgrund av denna problematik anser hon att ett sätt att kompensera för den höga risknivån som nu krävs skulle vara att möjliggöra ytterligare insatser som kunde ge utrymme för mindre ingripande åtgärder i ett tidigare skede. På så sätt skulle barns och ungas rätt till skydd bättre än i nuläget kunna tillgodoses och en mer anpassad skyddsverksamhet kunna uppnås.⁸⁷

3.5 Förutsättningar för vård enligt 3 § LVU

3.5.1 Allmänt

I 3 § LVU behandlas de s.k. *beteendefallen*. Paragrafen anger möjligheterna för ett ingripande från samhällets sida till skydd för den unge när denne utsätter sig för risk att skadas på grund av sitt eget beteende. Av 3 § LVU följer att *vård ska beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende*. Bestämmelsen består av tre alternativa beteenderekvisit vilka utgör grund för att bereda den unge vård utifrån ett destruktivt beteende. Paragrafen är avsedd att möjliggöra för socialtjänsten att tillgodose den unges vårdbehov och är framför allt tillämplig på äldre barn och unga upp till 20 års ålder. Lagen får inte användas för att tillgodose andra intressen än den unges eget vårdbehov. Ett beslut om vård får således inte grundas på behovet av att skydda den unges familj och omgivning eller samhället i stort.⁸⁸

3.5.2 Missbruk av beroendeframkallande medel

Med begreppet *beroendeframkallande medel* avses alkohol, narkotika eller därmed jämställda tekniska preparat. Även ett icke-medicinskt bruk av beroendeframkallande läkemedel inryms i begreppet.⁸⁹ Dopningsmedel anses inte vara ett beroendeframkallande medel enligt lagen och ett bruk av sådant kan därför inte föranleda vård med stöd av missbruksrekvisitet. Det kan emellertid anses utgöra ett *socialt nedbrytande beteende* och föranleda vård på denna grund. Frågan om det föreligger ett *missbruk* i lagens mening ska avgöras från fall till fall och utifrån en helhetsbedömning där faktorer

⁸⁷ Kaldal (2010) s. 326 f.; SOU 2015:71 s. 316 f.

⁸⁸ Prop. 1979/80:1 Del A s. 582 f.

⁸⁹ SOSFS 1997:15 s. 33.

såsom preparat, brukets omfattning och den unges ålder har betydelse. Det är brukets påverkan på den unges hälsa och utveckling som är avgörande för vårdbehovet. Ett enstaka bruk av narkotika anses generellt inte medföra en sådan påtaglig skaderisk som krävs för vård enligt lagen.⁹⁰ I förarbetena betonas att regelbundet bruk av beroendeframkallande medel i ungdomsåren snabbt kan leda till skada på den unges hälsa och ett beroende som är svårt att ta sig ur. Redan i utvecklingen mot ett beroende kan det därför anses föreligga en risk för skada på den unges hälsa och utveckling.⁹¹

3.5.3 Brottslig verksamhet

I förarbetena uttalas att rekvisitet inte innefattar mindre förseelser eller enstaka brott som inte är av allvarlig art. För att vård ska beslutas på denna grund krävs att det är fråga om brottslighet som ger uttryck för bristande anpassning till samhällslivet. Främst avses därmed upprepad brottslighet. Brottslighet som inte faller in under detta rekvisit kan emellertid i vissa fall anses ge uttryck för ett *socialt nedbrytande beteende* och föranleda vård på denna grund.⁹² I RÅ 84: 2:31 fann RegR att tre inbrottsstölder inte var av den arten att de kunde betraktas som *brottslig verksamhet* enligt 3 § LVU.

3.5.4 Annat socialt nedbrytande beteende

Med begreppet *socialt nedbrytande beteende* avses enligt lagens förarbeten att den unge *beter sig på ett sätt som avviker från samhällets grundläggande normer*. Som exempel på ett sådant beteende anges att den unge begår något eller några allvarliga brott utan att man för den skull kan tala om brottslig verksamhet eller att den unge vistas annat än tillfälligt i en missbruksmiljö. Vidare kan det vara fråga om att den unge prostituerar sig eller uppträder på sexklubb. Det krävs dessutom alltid att beteendet i fråga innebär en påtaglig risk för den unges hälsa eller utveckling. Det är inte tillräckligt att följderna av beteendet bryter mot samhällets normer utan det är själva beteendet som ska vara asocialt.⁹³ I rättspraxis har fastslagits att uppräknningen i förarbetena avseende vilka beteenden som kan betraktas som socialt nedbrytande inte är avsedd att vara uttömmande. Frågan om rekvisitet är uppfyllt ska avgöras utifrån en sammantagen bedömning av de olika beteenden som den unge uppvisar i det aktuella fallet.⁹⁴ Vid införandet av 1990 års lag ersattes det tidigare använda uttrycket *annat jämförbart beteende* med begreppet *annat socialt nedbrytande beteende*. Avsikten var att vidga rekvisitet för att kunna fånga in fler asociala beteenden än tidigare. Genom att öppna upp för möjligheten att ingripa med tvångsvård även vid beteenden som inte kan jämföras med missbruk och kriminalitet avsågs att utvidga samhällets möjlighet att ingripa mot destruktiva beteenden i stort.⁹⁵ Rekvisitet *något*

⁹⁰ JO 1997/98 s. 335; prop. 1998/99:3 s. 88.

⁹¹ Prop. 1979/80:1 Del A s. 582.

⁹² Prop. 1979/80:1 Del A s. 583.

⁹³ Prop. 1989/90:28 s. 67, 109.

⁹⁴ SOSFS 1997:15 s. 35; RÅ 2000 ref. 33.

⁹⁵ Prop. 1989/90:28 s. 66 f.

annat socialt nedbrytande beteende har problematiserats och diskuterats återkommande under åren.

I förarbetena uppmärksammas problematiken med att den lag som reglerar tvångsingripanden till skydd för barn och unga måste täcka in en stor mängd olika situationer där ett sådant ingripande behöver göras. Vid utformningen av grunderna för tvångsvård måste man därför välja formuleringar som är tillräckligt generella för att kunna inbegripa alla de fall där unga far illa och behöver skydd. Rekvisiten ska även täcka in sådana företeelser som inte kunnat förutses av lagstiftaren. Å andra sidan är det av rättssäkerhetsskäl centralt att rekvisiten inte är så vaga att de ger upphov till tolkningsproblem och subjektiva bedömningar. LVU är en skyddslag med syfte att förhindra att barn och unga kommer till skada. Deras behov måste vara styrande vid utformningen av lagen. Ett beslut om vård kan vara avgörande för den unges hela fortsatta utveckling. Samtidigt är det av alldeles särskild vikt att en lagstiftning av så ingripande karaktär som LVU vilar på en grund av rättssäkerhet. Rekvisiten måste utformas så att rättssäkerhetens krav iakttas för såväl den unge som föräldrarna. Det är därför centralt att lagen är tydlig och att förutsättningarna för vård så långt möjligt är förutsebara och preciserade i lagtexten.⁹⁶

Diskussionerna i doktrin om rekvisitet annat socialt nedbrytande beteende har kretsat kring dess vaga och breda formulering och det har framförts både för- och nackdelar med denna. Anna Hollander, professor i rättsvetenskap, anser att konkreta rekvisit med en hög grad av precision i tvångsregleringen riskerar innebära att barn och unga i behov av vård inte kan omhändertas eftersom rättsligt grundade skäl för ett ingripande saknas. Å andra sidan kan abstrakta rekvisit med låg grad av precision leda till att unga som inte bör omhändertas bereds vård. Hon anser sammantaget att det måste krävas en viss elasticitet i lagens rekvisit eftersom det handlar om att bedöma risker och vårdbehov i mycket olikartade situationer.⁹⁷ Anna Kaldal, docent i processrätt, menar att lagens nuvarande utformning är en följd av den komplexa balansgång mellan legalitet och flexibilitet som präglar den sociala tvångsvården. Ambitionen att kunna tillgodose ungas skyddsbehov i alla olika situationer som kan komma under rättens prövning och att vård ska kunna sättas in före det att den befarade skadan uppstått ställer krav på lagens utformning och rättstillämparen. Denne måste kunna hålla sig inom lagens rekvisit men samtidigt följa samhällsutvecklingen och tillämpa ny kunskap. Genom rekvisitets öppna formulering möjliggörs en anpassning till den enskilda situationen och till samhällsutvecklingen.⁹⁸

Genom införandet av rekvisitet vid tillkomsten av nuvarande lagstiftning vidgades gränsen för den oacceptabla asocialiteten. Var denna gräns närmare bestämt går och vilka olika destruktiva beteenden hos en ung person som kan anses vara socialt nedbrytande i lagens mening är dock inte

---

⁹⁶ Pop. 1989/90:28 s. 51 f.f.

⁹⁷ Hollander (1985) s. 344; SOU 2015:71 s. 310.

⁹⁸ Kaldal I: *Rätt, social utsatthet och samhälleligt ansvar* (2012) s. 377 f.

klart.⁹⁹ Viss vägledning för tolkningen av rekvisitet går emellertid att finna i rättspraxis från HFD och i kammarrättspraxis. Jag kommer därför i det följande att kort redogöra för samtliga avgöranden under 2000-talet där HFD prövat rekvisitets närmare innebörd. Mot bakgrund av att HFD endast prövat rekvisitet i ett fåtal fall kommer jag därtill att kort redogöra för vilka olika slags beteenden som kammarrätterna funnit utgöra ett socialt nedbrytande beteende enligt 3 § LVU. Kammarrättspraxis har visserligen inte samma värde som HFD:s rättspraxis och utgör inte en rättskälla i traditionell bemärkelse. Jag anser ändå att det utifrån uppsatsens syfte är av intresse och fyller viss funktion att belysa vilka andra beteenden än de som HFD prövat som betraktats som socialt nedbrytande av rättstillämparen.

3.5.5 Socialt nedbrytande beteende i rättspraxis

3.5.5.1 RÅ 2000 ref. 33

I detta mål utvigades tolkningen av rekvisitet då RegR konstaterade att ett aggressivt och utagerande beteende samt visst brottsligt handlande i kombination med en dragning till asociala och destruktiva miljöer var att anse som ett socialt nedbrytande beteende. Domstolen fäste i bedömningen särskild vikt vid att pojken hotat och slagit sina anhöriga och sina vänner samt att han vid dessa tillfällen använt kniv. Han hade utöver detta våld gjort sig skyldig till annat brottsligt handlande och visat en tydlig dragning till asociala och destruktiva miljöer. Rätten fann att han genom detta beteende utsatte sin hälsa och utveckling för påtaglig risk att skadas och beslutade därför om vård. I målet slog RegR vidare fast att uppräknningen i lagens förarbeten av de beteenden som kan anses vara socialt nedbrytande enligt 3 § inte är uttömmande.¹⁰⁰

3.5.5.2 RÅ 2010 ref. 24

Målet gällde frågan om vård av en 16-årig flicka med ett neuropsykiatriskt funktionshinder samt en autismspektrumstörning. Hon beskrevs i målet som impulsstyrd och självdestruktiv. Hon blev lätt utagerande och aggressiv och kunde i sådana situationer bli våldsam och skada både sig själv och andra. Såväl förvaltningsdomstolen som kammarrätten ansåg att hennes utagerande beteende var att betrakta som socialt nedbrytande i den mening som avses i 3 § LVU. RegR gjorde emellertid en annan bedömning. Domstolen uttalade att en psykisk störning inte i sig utgör grund för vård enligt LVU. Om den orsakar sådant missbruk, brottslig verksamhet eller ett socialt nedbrytande beteende som avses i 3 § LVU kan det finnas skäl för ett omhändertagande. En förutsättning för att beteendet ska karakteriseras som socialt nedbrytande i ett sådant fall är dock att beteendet inte framstår som enbart ett uttryck för den psykiska störningen, utan likaväl kan iaktas hos någon utan en sådan störning. Ett beteende som närmast är att betrakta som ett symptom på en psykisk störning utgör därmed inte ett socialt nedbrytande beteende i lagens mening. I det aktuella målet fann RegR att flickans beteende i huvudsak var

⁹⁹ Schlytter (1999) s. 15 f.; prop. 1989/90:28 s. 66 f.

¹⁰⁰ Mattsson (2002) s. 78.

att betrakta som ett symptom på hennes funktionshinder. Rätten undanröjde därmed underinstansernas domar och avtog nämndens ansökan om vård.¹⁰¹

3.5.5.3 HFD 2015 ref. 7

I målet prövades frågan om en 17-årig flicka som omhändertagits enligt 2 § LVU på grund av misshandel, hot och kränkande behandling i hemmet genom att riskera att röja sin vistelseort kan anses ha ett socialt nedbrytande beteende i den mening som avses i 3 § LVU. Socialnämnden hade beslutat att omedelbart omhänderta flickan efter att hon genom sitt beteende vid flera tillfällen utsatt sig för risk att avslöja sin vistelseort. Hon hade bland annat haft viss telefonkontakt med sin familj, avvikit från hemmet där hon placerats och då besökt städer där hennes släktingar vistades. Därtill hade hon figurerat i ett videoklipp som lagts ut på Facebook av en vän vilket kunde avslöja hennes vistelseort för familjen. HFD påpekade att även om LVU är en skyddslagstiftning för utsatta unga är tvångsvård med stöd av lagen en ingripande åtgärd, särskilt när det gäller omhändertaganden med stöd av 3 §. Tillämpningen av denna bestämmelse får därför inte sträckas utöver vad en rimlig tolkning av ordalydelsen kan anses innefatta. Vidare uttalade domstolen att enbart det förhållandet att den unge utställer sig för risk innebär inte att det föreligger ett socialt nedbrytande beteende. Även om flickans agerande i domstolens mening visserligen inneburit att hon utsatt sig för fara kan det inte anses utgöra ett socialt nedbrytande beteende enligt LVU. Rätten fann således att det saknades förutsättningar för att bereda henne vård med stöd av 3 § LVU och undanröjde kammarrättens dom.¹⁰²

3.5.5.4 HFD 2015 ref. 42

Målet gällde frågan om en allvarligt sjuk 17-åring genom att missköta sin medicinering kan anses ha ett socialt nedbrytande beteende enligt 3 § LVU. Pojken hade genomgått en levertransplantation och var med anledning av sitt allvarliga tillstånd tvungen att ta vissa mediciner. Han misskötte dock återkommande sin medicinering varför socialnämnden ansökte om vård med stöd av LVU. Nämndens motivering var att han genom att missköta sin medicinering utsatte sig för livsfara på ett sätt som måste betraktas som ett socialt nedbrytande beteende. Underinstanserna instämde i socialnämndens bedömning och ansåg att han genom detta beteende utsatte sig för påtaglig risk att skadas varför ansökan om vård godtogs. HFD gjorde dock en annan bedömning. Domstolen hänvisade inledningsvis till avgörandet HFD 2015 ref. 7 och uttalandena om att LVU visserligen syftar till att skydda unga personer från skada men att tvångsvård enligt lagen är en ingripande åtgärd och att tolkningen av rekvisiten därför inte får gå utöver vad som är rimligt i förhållande till bestämmelsernas ordalydelse. HFD konstaterade att pojken i det aktuella fallet genom sin misskötsel av medicineringen visserligen hade utsatt sin hälsa för mycket stora risker som potentiellt inneburit livsfara för honom, men att beteendet svårligen kan förstås som socialt

¹⁰¹ Svensson (2012) s. 129 f.

¹⁰² Bull, Rättighetsskyddet i Högsta förvaltningsdomstolen, *SvJT* 2017 s. 223.

nedbrytande sett till lagens ordalydelse. Inte heller förarbetena ger stöd för en sådan tolkning. Domstolen fann således att det saknades förutsättningar för att bereda pojken vård enligt 3 § LVU och undanröjde kammarrättens dom.¹⁰³

3.5.6 Kammarrättspraxis

Rekvisitet socialt nedbrytande beteende är det missförhållande som används mest frekvent i domstolarna som grund för ett beslut om vård med stöd av 3 § LVU. I underrätterna uppkommer därför ofta frågor om olika beteenden, ensamma eller i kombination, kan betraktas som socialt nedbrytande i lagens mening.¹⁰⁴ Kammarrättspraxis visar att domstolarna bedömt även andra beteenden än de som anges i förarbetena och de som prövats av HFD som socialt nedbrytande i den mening som avses i 3 § LVU. I det följande redogörs för ett antal av dessa i syfte att belysa rekvisitets omfattning och hur det tolkats och tillämpats i praktiken utifrån riktlinjerna i rättskällorna.

Kammarrätten i Stockholm har i mål nr 7473-09 bedömt att en ung person som väljer att stanna i en relation där det förekommer upprepade övergrepp i form av fysisk och psykisk misshandel får anses uppvisa ett sådant socialt nedbrytande beteende som avses i 3 § LVU. *Kammarrätten i Sundsvall* och *Kammarrätten i Stockholm* har i mål nr 2101-12 respektive 386-14 bedömt att det är att betrakta som ett socialt nedbrytande beteende att en ung person återvänder till en hemmiljö som innefattar hedersrelaterat förtryck i form av våld, kränkningar och andra repressalier. Domstolarna bedömde att en sådan miljö är att likställa med andra riskmiljöer i lagens mening. *Kammarrätten i Jönköping* har i mål nr 1525-11 bedömt att en flicka som, till följd av att hon varit utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck placerats på ett boende med stöd av 2 § LVU, hotat och använt våld mot boendepersonalen och därpå avvikit från boendet uppvisat ett socialt nedbrytande beteende i lagens mening.¹⁰⁵ Mot bakgrund av dessa fyra mål kan konstateras att underrätterna i flera fall ansett att en ung persons vilja och försök att återvända till en skadlig miljö där denne riskerar att utsättas för våld eller förtryck kan betraktas som ett socialt nedbrytande beteende enligt 3 § LVU.

Kammarrätten i Göteborg har i mål nr 2831-13 bedömt en 17-årig pojkes beteende som socialt nedbrytande utifrån att han isolerat sig i hemmet, haft hög frånvaro i skolan och ett omfattande datorspelsberoende vilket inneburit att han fått en omvänd dygnsrytm, misskött sin kost och saknat verkliga sociala relationer. Rätten fann att detta beteende innebar en påtaglig risk för skada på hans hälsa och utveckling och att vård med stöd av 3 § LVU var nödvändigt för att bryta och vända den destruktiva utvecklingen.¹⁰⁶ I mål nr 6890-07 bedömde *Kammarrätten i Göteborg* en ung pojkes beteende som socialt nedbrytande utifrån att han isolerat sig från omvärlden och skaffat en icke acceptabel dygnsrytm. Han försummade studier och fritidsaktiviteter

¹⁰³ Bull, Rättighetsskyddet i Högsta förvaltningsdomstolen, *SvJT* 2017 s. 223 f.

¹⁰⁴ Andersson och Mattsson (2011) s. 33.

¹⁰⁵ SOU 2015:71 s. 304 f.f.

¹⁰⁶ KamR i Göteborg, mål nr 2831-13, med hänvisning till FR i Göteborg, mål nr 2910-13.

genom ett datorspelade som var av den omfattning att han enligt rättsens mening utvecklade ett beroende av detta som måste jämföras med missbruk. Vid de försök som gjorts att bryta hans datorspelade hade han uppvisat ett aggressivt beteende. Rätten fann mot denna bakgrund att han genom sitt socialt nedbrytande beteende utsatte sin hälsa och utveckling för påtaglig risk att skadas och att vård med stöd av 3 § LVU således var nödvändig.¹⁰⁷ Mot bakgrund av dessa båda mål kan konstateras att kammarrätterna ansett att en problematik som bottnar i ett omfattande datorspelade och tar sig uttryck i destruktiva beteenden så som isolering, försummad skolgång och negativ inverkan på den unges hälsa kan betraktas som socialt nedbrytande.

3.6 Sammanfattning och delanalys

I detta avsnitt besvaras uppsatsens första tre frågeställningar genom en sammanfattande delanalys av vad som framkommit i kapitel två och tre.

3.6.1 Den första frågeställningen

Syftet med uppsatsens andra kapitel var att besvara frågeställningen om vad begreppet våldsbejakande extremism närmare innebär och omfattningen av den problematik som detta uppseglande samhällsfenomen innebär. Utifrån redogörelsen i kapitel två kan konstateras att våldsbejakande extremism är ett allvarligt problem som i flera avseenden utgör ett växande hot mot det demokratiska samhället. Den våldsbejakande extremismen tar sig uttryck i form av våld, hot och hat mot olika grupper och funktioner i samhället. Dess anhängare angriper och underminerar därmed såväl enskilda personers fri- och rättigheter som demokratin på flera olika sätt och fenomenet är på så sätt en angelägenhet för hela samhället. När det gäller dess spridning bland barn och unga kan det utifrån Socialstyrelsens kartläggning konstateras att involvering i våldsbejakande extremism inom denna grupp förekommer i betydande utsträckning. Av kapitel två framgår vidare att majoriteten av de individer som är involverade i våldsbejakande extremism i dagsläget är unga personer från 15 års ålder och uppåt samt att barn och unga är en särskilt utsatt och mottaglig grupp när det gäller våldsbejakande budskap, rekrytering och propaganda från de extremistiska miljöerna. Mot denna bakgrund framstår det i min mening som angeläget att samhället kan ingripa för att bereda unga personer som är eller riskerar att bli involverade i våldsbejakande extremism insatser i form av stöd och vård. Svaret på frågan om detta är möjligt följer av analysen i de två nästkommande avsnitten.

3.6.2 Den andra frågeställningen

Utifrån redogörelsen i detta kapitel kan uppsatsens andra frågeställning om vilka förutsättningarna är, allmänt sett, för att besluta om tvångsvård med stöd av 3 § LVU besvaras. För att samhället ska kunna ingripa med tvångsvård mot en ung person som på grund av sitt eget beteende riskerar att ta skada krävs *först och främst* att det destruktiva beteendet som den

---

¹⁰⁷ KamR i Göteborg, mål nr 6890-07, med hänvisning till LR i Halland, mål nr 1475-07.

unge uppvisar korresponderar mot ett av de tre alternativa rekvisit som stadgar relevanta missförhållanden i 3 § LVU. *Därtill* krävs att det destruktiva beteendet medför en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. *Slutligen* krävs att samtycke till nödvändig vård inte kan erhållas. Bedömningen av huruvida dessa förutsättningar för att bereda den unge vård är uppfyllda görs utifrån en prognos om risken för en framtida skada där rekvisitet påtaglig risk i praktiken innebär ett högt krav på riskens intensitet.

3.6.3 Den tredje frågeställningen

När det gäller uppsatsens tredje frågeställning, under vilka förutsättningar som barn och unga vars beteende indikerar involvering i våldsbejakande extremism kan beredas vård med stöd av 3 § LVU enligt de gängse rättskällorna, kan utifrån utredningen i kapitel tre inledningsvis konstateras att fenomenet våldsbejakande extremism inte uttryckligen berörs i varken lagstiftningen, förarbetena eller i rättspraxis. Således går det inte att erhålla ett uttryckligt svar på frågan i de gängse rättskällorna. Att så är fallet innebär dock inte att lagen inte skulle kunna vara tillämplig i dessa fall. Den tredje frågeställningen får mot denna bakgrund istället besvaras i form av en prognos med vägledning av de uttalanden som görs i förarbetena och i rättspraxis. I det följande kommer jag därför att redogöra för de argument som går att finna i rättskällorna vilka talar för att det skulle vara möjligt att bereda barn och unga vård mot bakgrund av involvering i våldsbejakande extremism med stöd av 3 § LVU. Jag kommer i denna del att utgå från vad som framkommit om rättsläget i den utredning som gjorts i detta kapitel.

Mot bakgrund av den rättsdogmatiska utredningen kan konstateras att samhället har ett långtgående ansvar för att skydda unga som riskerar att fara illa. Detta omfattande samhällsansvar har sin grund i internationella förpliktelser och materialiseras i svensk rätt ytterst i SoL och LVU. I praktiken förverkligas samhällsansvaret genom socialnämnderna som enligt dessa lagar har både rätt och skyldighet att ingripa då barn och unga riskerar att fara illa. Vidare kan konstateras att SoL och LVU ställer höga krav på socialnämnden att vidta åtgärder när barn och unga riskerar att fara illa. Av 5 kap. 1 § SoL följer bland annat att socialnämnden har en skyldighet att ge stöd och skydd åt unga som *visar tecken på* och *riskerar att* utvecklas ogynnsamt och, om den unges bästa kräver det, bereda denne vård med stöd av LVU. Mot bakgrund av det omfattande skyddsansvaret för barn och unga framstår det som tänkbart att ett beteende som indikerar involvering i våldsbejakande extremism kan betraktas som ett sådant tecken på att den unge riskerar att utvecklas ogynnsamt som enligt 5 kap. 1 § SoL aktualiserar socialnämndens skyldighet att vidta åtgärder för den unge, varav vård med stöd av LVU är en möjlighet. Av förarbetena framgår att beteenderekvisiten i 3 § LVU är normativa och öppet formulerade i syfte att täcka in alla olika situationer där ett ingripande kan behöva ske. De rekvisit i 3 § som särskilt framstår som tillämpliga vid involvering i våldsbejakande extremism är *brottslig verksamhet* och *socialt nedbrytande beteende*. Förutsatt att den unges involvering i våldsbejakande extremism innebär *brottslig verksamhet*

av det slag som avses i 3 § LVU kan vård beredas på denna grund. Enligt förarbetena krävs då att det är fråga om brottslighet av ett slag som ger uttryck för bristande anpassning till samhällslivet. I kapitel två framgår att våldsbejakande extremism i praktiken ofta tar sig uttryck i form av allvarlig brottslighet så som hot, våld och angrepp på enskildas fri- och rättigheter. Mot denna bakgrund framstår det som tänkbart att brott som begås i ideologiskt syfte av unga involverade i våldsbejakande extremism kan anses ge uttryck för bristande anpassning till samhällslivet och således grunda ett vårdbehov med stöd av detta rekvisit, inte minst terroristbrott och hatbrott.

Det är även tänkbart att en ung person som är involverad i våldsbejakande extremism kan anses ha ett *socialt nedbrytande beteende* i den mening som avses i 3 § LVU och beredas vård på denna grund. Det som särskilt talar för att detta rekvisit kan vara tillämpligt är förarbetsuttalandena. Avsikten är att rekvisitet ska kunna anpassas till samhällsutvecklingen, täcka in olika slags destruktiva beteenden och nya företeelser som uppstår vilka lagstiftaren inte kunnat förutse. Rekvisitets syfte är att garantera samhället möjligheten att ingripa till skydd för barn och unga i alla olika fall då dessa riskerar att fara illa. Dessa uttalanden talar i min mening för att det skulle vara möjligt att bereda en ung person vård med stöd av detta rekvisit vid ett beteende som indikerar involvering i våldsbejakande extremism. Av utredningen i avsnitt 3.5.4 framgår att rekvisitets tillämplighet förutsätter ett beteende som avviker från samhällets grundläggande normer. Frågan blir således om den unges involvering i våldsbejakande extremism utgör ett sådant avvikande beteende. I förarbetena ges mycket liten vägledning när det gäller att avgöra om ett visst beteende kan anses avvika från samhällets grundläggande normer. Enbart fyra exempel ges varav inget av relevans för bedömningen av fenomenet våldsbejakande extremism. Rättspraxis rörande rekvisitet ger dock viss vägledning i detta avseende. Av HFD:s rättspraxis är det främst RÅ 2000 ref. 33 som är av relevans för bedömningen av ett beteende som indikerar involvering i våldsbejakande extremism. I detta mål uttalade rätten att uppräkningsen i förarbetena inte är uttömmande samt att ett aggressivt och våldsamt beteende i kombination med brottsligt handlande och dragning till destruktiva miljöer utgör ett socialt nedbrytande beteende enligt 3 § LVU. I kammarrättspraxis, där rekvisitet prövats i betydligt fler fall än i HFD, har rätten funnit att flera olika destruktiva beteenden vilka inneburit en risk för den unges hälsa och utveckling varit att betrakta som socialt nedbrytande. Med tanke på hur våldsbejakande extremism tar sig uttryck i praktiken talar nämnda rättspraxis för att rekvisitet skulle kunna omfatta den unges involvering i våldsbejakande extremism och föranleda ett beslut om vård på denna grund. Utifrån det ovan anförda blir min slutsats därmed att det är tänkbart att en ung persons involvering i våldsbejakande extremism kan utgöra grund för vård, främst med stöd av rekvisitet *socialt nedbrytande beteende*. Det har emellertid konstaterats att de gängse rättskällorna inte ger ett klart svar på frågan om det är möjligt att bereda en ung person vård med stöd av 3 § LVU mot bakgrund av involvering i våldsbejakande extremism. Rättsläget är således oklart i detta avseende. För att uppfylla uppsatsens syften är det därmed av intresse att studera hur underinstanserna har hanterat problematiken utifrån gällande reglering. I nästa kapitel redogörs för detta.

4 Empirisk utredning

4.1 Syfte, metod och begränsningar

Den empiriska studien i detta kapitel syftar till att erhålla kunskap om rättstillämpningen och att belysa hur fenomenet våldsbejakande extremism bland unga hanteras av underrätterna utifrån gällande lagstiftning. Den är avsedd som ett verktyg för att uppfylla uppsatsens syften och att besvara den fjärde frågeställningen. Studien tar sin utgångspunkt i frågan hur domstolarna bedömer ett beteende som indikerar radikaliserings eller involvering i våldsbejakande extremism i förhållande till rekvisiten i 3 § LVU. Jag vill förtydliga att min avsikt inte är att ge en heltäckande bild av rättstillämpningen i detta avseende utan snarast att belysa och därefter resonera kring vissa *tendenser* som kan urskiljas utifrån domstolarnas argumentation i de rättsfall som behandlas. En heltäckande studie skulle kräva ett material av betydligt större omfattning vilket inte lämpar sig för ett examensarbete av detta slag. Jag är således medveten om materialets begränsningar och att det inte är möjligt att dra generella och heltäckande slutsatser utifrån de rättsfall som jag presenterar i detta kapitel. Jag anser trots detta att den empiriska studien fyller en viktig funktion genom att bredda uppsatsen från ett teoretiskt till ett praktiskt perspektiv på den problematik som behandlas och att ge läsaren en bild av hur det aktuella samhällsfenomenet hanteras utifrån gällande rätt.

4.2 Material och urval

Materialet i den empiriska studien består av 11 rättsfall från underrätterna som alla behandlar *den unges beteende* i förhållande till rekvisiten i 1 och 3 § § LVU då detta indikerar radikaliserings eller involvering i våldsbejakande extremism. Tio rättsfall kommer från förvaltningsrätterna och ett från en kammarrätt. Materialet i studien har samlats in och valts ut enligt följande: Socialstyrelsens kartläggning av kommuners erfarenheter av våldsbejakande extremism bland unga under år 2016 visar att problematiken är spridd över hela landet.¹⁰⁸ I syfte att få ett så rättvisande resultat som möjligt beslutande jag mot denna bakgrund att söka rättsfall från samtliga domstolar i Sverige. Detta har genomförts med hjälp av databasen InfoTorg Juridik.¹⁰⁹ För att finna avgöranden av relevans för uppsatsens problematik har jag gjort sökningar på olika begrepp som typiskt sett kan betraktas som indikationer på samröre med våldsbejakande extremism.¹¹⁰ Bland de sökord som använts har följande resulterat i träffar på de rättsfall som jag valt att inkludera i den empiriska studien: ”våldsbejakande”, ”radikaliserings”, ”extremism”, ”nazistisk”, ”islamistisk”, ”sympati”, ”nationalsocialism”, ”jihad”, ”terror”,

¹⁰⁸ Socialstyrelsen (2017) s. 3 f.f.

¹⁰⁹ Databasen tillhandahåller avgöranden från samtliga av landets domstolar.

¹¹⁰ Se avsnitt 2.3 samt Socialstyrelsen (2016) s. 8 f.

”högerextrem”, ”Islamiska staten”, ”IS”, ”propaganda”, ”rekrytering”. Sökorden har i vissa fall kombinerats och samtliga har kompletterats med termen ”LVU” för att urskilja relevanta rättsfall.

Det bör nämnas att sökningarna har resulterat i ett stort antal träffar på rättsfall som *i någon mån* berört påståenden om den unges eventuella involvering i våldsbejakande extremism i förhållande till rättsreglerna i LVU. Jag har läst igenom samtliga av dessa avgöranden och har därefter valt ut de som ingår i den empiriska studien. Vad gäller urvalet bör följande noteras. I många av de mål där socialnämnden ansöker om vård av den unge med stöd av 3 § LVU på grund av indikationer i den unges beteende som tyder på involvering eller risk för involvering i våldsbejakande extremism utgör dessa endast en mindre del i en mer omfattande problematik hos den unge som även innefattar missbruk och/eller brottslighet av det slag som enligt 3 § LVU utgör specifika grunder för tvångsvård. I flera av dessa fall tar domstolarna uteslutande eller främst fasta på vårdbehovet på dessa grunder och behandlar inte alls eller enbart i mycket liten utsträckning de omständigheter som indikerar våldsbejakande extremism i domskälen. Eftersom avgöranden av detta slag inte bidrar till att uppfylla uppsatsens syften och att besvara frågeställningarna har jag valt att inte inkludera dessa i den empiriska studien. Avgörande för mitt urval har således varit att domstolen i domskälen resonerar kring den unges vårdbehov utifrån de omständigheter som socialnämnden anfört som indikationer på radikaliserings eller involvering i våldsbejakande extremism i den unges beteende i förhållande till rekvisiten i 3 § LVU. Jag har inkluderat samtliga avgöranden som jag efter omfattande sökningar kunnat hitta vilka uppfyller detta krav. Det har slutligen resulterat i de nio avgöranden som behandlar våldsbejakande islamistisk extremism och de två som behandlar våldsbejakande högerextremism vilka ingår i den empiriska studien.

4.2.1 Våldsbejakande högerextremism

4.2.1.1 Förvaltningsrätten i Malmö, mål nr 9863-17

Socialnämnden ansöker om vård av en 15-årig pojke med stöd av 1 och 3 § § LVU och anför följande. Pojken har ett utåtagerande beteende som präglas av våldsbenägenhet och svåra konflikter med grund i hans starka politiska åskådning och stora intresse för nationalsocialismen. Hans föräldrar och skolpersonal har svårt att hantera honom utifrån hans våldsamma agerande och starka politiska åsikter som gör att han hamnar i svåra konflikter. Från skolans sida vill man undvika att ha honom med i klassrumsundervisningen. Pojkens beteende präglas vidare av att han isolerar sig i hemmet, söker efter nazistisk propaganda på internet och okritiskt tar till sig information om denna. Han har blivit allt svårare att hantera i takt med att hans politiska åsikter blivit starkare. Han reagerar häftigt när någon framför andra åsikter, blir aggressiv och tillgriper våld. Han har slagit sina föräldrar som numera undviker diskussioner av rädsla för våld. Nämnden anser att hans agerande utgör ett socialt nedbrytande beteende enligt 3 § LVU och att han därigenom utsätter sig för påtaglig risk att skadas. Han har vissa psykiatriska diagnoser som kan försvåra hans beteende. Av åberopat läkarintyg framgår emellertid att det socialt nedbrytande beteendet inte är en följd av dessa diagnoser.

Förvaltningsrätten konstaterar att de uppgifter som nämnden anført om pojkens beteende bekräftas av såväl föräldrarna som skolan och psykiatrin. De anses således tillförlitliga trots att han själv bestrider dem. Gällande frågan om hans beteende är att betrakta som socialt nedbrytande anser rätten att de omständigheter som anförts om hans utåtagerande beteende, isolering och bruk av våld ger uttryck för ett destruktivt beteende som riskerar att leda till negativa konsekvenser för honom både socialt och rättsligt. På denna grund är hans beteende att betrakta som socialt nedbrytande enligt 3 § LVU. När det gäller frågan om de omständigheter som anförts om hans politiska åskådning och stora intresse för nationalsocialism kan anses ge uttryck för ett socialt nedbrytande beteende och ett vårdbehov hos honom anser rätten att den omständigheten att en person har en viss politisk åsikt inte i sig kan utgöra grund för tvångsvård. Vad som är avgörande är istället hur det politiska engagemanget tar sig uttryck och hur detta inverkar på den unges tillvaro och utveckling. Av utredningen framgår att pojkens intresse för nationalsocialism och hans politiska åsikter är en starkt bidragande orsak till att han isolerar sig, reagerar med våld när det framförs andra åsikter och okritiskt tar till sig information om den nationalsocialistiska ideologin. Att en ung person på detta sätt låter en viss uppfattning dominera tillvaron och kontakten med andra människor bör enligt rättens mening betraktas som ett socialt nedbrytande beteende. Han har således ett vårdbehov även på denna grund. Av ingivet läkarintyg framgår att hans destruktiva beteende inte kan förklaras utifrån hans underliggande diagnoser eller betraktas som symtom på dessa. Rätten finner således att hans beteende likväl skulle kunna iakttas hos en person utan motsvarande funktionshinder. Förutsättningarna för vård enligt 3 § LVU är därmed uppfyllda och socialnämndens ansökan bifalls.

4.2.1.2 Förvaltningsrätten i Karlstad, mål nr 4546-16

Socialnämnden ansöker om vård av en 13-årig pojke med stöd av 1 och 3 § § LVU och anför följande. Nämnden har de senaste åren mottagit ett antal orosanmälningar utifrån pojkens beteende. Han är medlem av en nationalsocialistisk organisation där han har aktiva kontakter och han har isolerat sig från andra människor. Han har vidare nazistiska värderingar och söker sig på grund av dessa till grupper där han riskerar att bli indragen i riskfyllda situationer. Pojken har därtill ett våldsamt och hotfullt agerande. Han har vid flera tillfällen hotat att döda och skada andra människor, bl.a. sin handläggare och kurator, samt utövat våld mot sin pappa. Han har uttalat flera dödshot mot sin socialsekreterare vilka polisen bedömt som mycket allvarliga. Nämnden anser att hans agerande ger uttryck för ett socialt nedbrytande beteende och att han genom detta utsätter sig själv och andra för fara och påtaglig risk att skadas. Han anses därmed ha behov av vård enligt 3 § LVU.

Förvaltningsrätten konstaterar att pojken bestrider de uppgifter som presenterats i nämndens utredning. Dessa har emellertid bekräftats av flera oberoende personer, varav en del professionella aktörer. Rätten finner därmed att det trots pojkens nekande bör fästas tilltro till de uppgifter och omständigheter som nämnden anfört till grund för pojkens vårdbehov. Vad gäller frågan om dessa kan anses ge uttryck för ett socialt nedbrytande beteende konstaterar rätten att det enligt förarbetena kräver att han betar sig på ett sätt som avviker från samhällets grundläggande normer. I utredningen har framförts omständigheter avseende pojkens våldsamma och hotfulla agerande samt hans högerextrema politiska åsikter. Vad gäller politiska åsikter kan sådana inte i sig utgöra grund för vård enligt LVU. Rätten konstaterar emellertid att de hot som pojken uttalat har kopplingar till hans högerextrema åsikter. Det går inte heller att bortse från risken att ett provokativt propagerande för sådana åsikter och ett engagemang i högerextrema rörelser kan få negativa konsekvenser för den unges sociala anpassning i samhällslivet. Med beaktande av detta finner rätten att pojkens beteende är att betrakta som socialt nedbrytande och att han därigenom utsätter sig för påtaglig risk att skadas. Ansökan om vård bifalls därmed.

4.2.2 Våldsbejakande islamistisk extremism

4.2.2.1 Kammarrätten i Stockholm, mål nr 4707-12

I målet har **socialnämnden** beslutat att omedelbart omhänderta en 16-årig pojke med stöd av 6 § LVU efter indikationer om att han varit på väg att lämna landet för att delta i väpnade strider. Nämnden ansöker därefter om vård av pojken med stöd av 1, 2 och 3 § § LVU och anför följande. Pojken är svensk men har vuxit upp i Förenade Arabemiraten och Egypten. Fadern är avliden och modern bor kvar i Egypten. Sedan år 2010 har pojken vistats i Sverige utan vårdnadshavare och utan skolgång. Han vistas i en kriminell miljö och umgås med kriminellt belastade personer som enligt uppgift från polisen står för en våldsbejakande tolkning av islam. Han har närvarat då dessa personer begått brott och bor hos en av männen som för närvarande avtjänar ett fängelsestraff. År 2011 reste pojken till Mellanöstern i olämpligt sällskap och greps för illegal inresa i Oman. Enligt polisen löper han risk att rekryteras till krigstjänst utomlands. Han har vid två tillfällen gripits med innehav av bildmaterial som uppmanar till våld. Nämnden anser att pojkens förehavanden och de sociala sammanhang där han vistas ger uttryck för ett socialt nedbrytande beteende enligt 3 § LVU och att han därigenom utsätter sin hälsa och utveckling för en påtaglig risk att skadas.

Förvaltningsrätten anser att pojken vistats i en skadlig miljö och att det förelegat sådana brister i omsorgen om honom som enligt 2 § LVU utgör grund för tvångsvård. Gällande frågan om hans beteende är att betrakta som socialt nedbrytande enligt 3 § LVU konstaterar rätten att de förhållanden som givit upphov till nämndens ansökan om vård har haft sin grund i beslut som pojken själv har fattat. Mot bakgrund av hans ålder måste han åläggas ett eget ansvar för sina beslut och för sin situation, oaktat den bristande omsorgen från vårdnadshavarens sida. Hans agerande och förehavanden är enligt rättsens mening att betrakta som ett socialt nedbrytande beteende varför vård beslutas med stöd av både 2 och 3 § § LVU.

Kammarrätten ändrar förvaltningsrättens dom så till vida att beslutet om vård med stöd av 3 § upphävs. Rätten delar underinstansens bedömning att pojken befunnit sig i en riskfylld miljö och att hans vårdnadshavare brustit i omsorgen om honom på ett sätt som motiverar vård med stöd av 2 § LVU. Kammarrätten anser emellertid att det måste läggas vårdnadshavaren till last att pojken agerat som han gjort och att han vistats i en riskfylld social miljö. Hans förehavanden och agerande kan enligt kammarrättens mening inte anses utgöra ett socialt nedbrytande beteende i den mening som avses i 3 § LVU. Underinstansens beslut om vård på denna grund upphävs därmed.

4.2.2.2 Förvaltningsrätten i Göteborg, mål nr 3308-15

I målet har **socialnämnden** underställt förvaltningsrätten sitt beslut att omedelbart omhänderta en 17-årig pojke med stöd av 6 § LVU. Nämnden anger följande skäl för beslutet. Pojkens föräldrar och en släkting till honom har vid flera tillfällen kontaktat nämnden och uppgett oro för honom utifrån de tecken på radikaliserings och sympatier för våldsbejakande extremism

som han uppvisar. Han har utvecklat ett osunt, extremistiskt förhållningssätt sedan han konverterat till Islam. Han har dragit sig undan från familjen och kamraterna i skolan och blivit allt mer aggressiv. Därtill har han gett uttryck för extremistiska sympatier, uppgett att han har för avsikt att resa till Syrien för att strida för IS och att han har en vän som kan hjälpa honom med detta. Vidare har hans facebook-konto stängts ner till följd av att han publicerat extremistiskt innehåll och hans vänner som är troende har tagit avstånd från honom på grund av hans extremistiska åsikter. Socialnämnden anser således att pojken har ett socialt nedbrytande beteende enligt 3 § LVU och att han sannolikt behöver beredas vård på denna grund. Därav beslutades att omedelbart omhänderta honom med stöd av 6 § LVU.

Förvaltningsrätten konstaterar att frågan dels är om pojkens beteende kan betraktas som socialt nedbrytande och dels om de uppgifter som anförs ger tillräcklig anledning att anta att han utsätter sin hälsa och utveckling för en konkret och påtaglig risk att skadas. Rätten konstaterar att de uppgifter som nämnden anfört till grund för vårdbehovet i sin helhet härrör från pojkens vårdnadshavare. Det saknas orosanmälningar från andra källor såsom skola eller kamrater. Domstolen ser visserligen med stort allvar på de uppgifter som framkommit i utredningen, men finner att dessa inte är tillräckliga för att det ska anses föreligga en sådan konkret och påtaglig risk för skada som lagens förarbeten kräver. Vidare har det inte anförts tillräckligt konkreta omständigheter som visar att pojken har ett socialt nedbrytande beteende. Rätten finner sammantaget att de omständigheter som nämnden anfört inte ger stöd för att han har ett vårdbehov och ett socialt nedbrytande beteende i den mening som avses i 3 § LVU och upphäver således nämndens beslut.

4.2.2.3 Förvaltningsrätten i Uppsala, mål nr 6578-15

I målet ansöker **socialnämnden** om vård av en 17-årig pojke med stöd av 1 och 3 § LVU. Nämnden anför följande till grund för vårdbehovet. Pojken uppvisar ett förändrat beteende som tyder på våldsbejakande radikalering. Han har bl.a. uttalat sympatier för IS, tittat på våldsamma videoklipp och uttalat att ”IS gör rätt när de skär halsen av folk”. Han har bytt umgänge och ändrat uppträdande, avskärmat sig från omgivningen, går allt mer sällan till skolan och har lämnat hemmet under långa perioder utan att berätta vad han gjort. Vidare har han uttalat att familjen inte lever tillräckligt muslimskt. Med användande av en kökskniv har han hotat sin mor, sina båda systrar och en väninna att ”skära halsen av dem om de någonsin lämnar islam” och efterliknat terrororganisationen IS sätt att avrätta människor, varvid han framkallat allvarlig fruktan hos de fyra. Han står nu åtalad för olaga hot. Han har därefter åter hotat väninnan och uttalat att det är bra att hennes föräldrar är av muslimsk härkomst eftersom han annars skulle vara tvungen att döda henne. Nämnden anser att pojkens uppträdande är att betrakta som ett socialt nedbrytande beteende enligt 3 § LVU och att han genom sitt beteende utsätter sin hälsa och utveckling för en påtaglig risk att skadas.

Förvaltningsrätten behandlar initialt uppgifterna om knivhotet som pojken riktat mot familjen samt det ytterligare hot han riktat mot väninnan. Rätten

konstaterar att pojken står åtalad för detta och att han vidgått uppgifterna som framgår av åtalet mot honom. Pojken uppger emellertid att han bara avsåg att skoja med familjen och att de alla skrattade. Rätten finner att hans beteende i denna del visserligen är synnerligen olämpligt men att det inte kan anses utgöra ett socialt nedbrytande beteende enligt 3 § LVU eftersom det kräver att den unge betar sig på ett sätt som avviker från samhällets grundläggande normer. Därefter behandlas frågan om pojkens förändrade beteende, våldsbejakande sympatier och uttalanden i övrigt är att betrakta som ett socialt nedbrytande beteende. Rätten finner att nämndens uppgifter i denna del inte är tillräckligt konkreta eftersom det saknas närmare uppgifter om hur radikaliseringsprocessen ska ha skett och hur den visat sig. Vidare anses uppgifterna inte vara tillräckligt väl underbyggda då de uteslutande kommer från pojkens vårdnadshavare. Rätten finner således att de omständigheter som nämnden presenterat inte ger tillräckligt stöd för att pojken genomgår en radikalisering och har ett socialt nedbrytande beteende i den mening som avses i 3 § LVU. Nämndens ansökan om vård avslås därmed.

4.2.2.4 Förvaltningsrätten i Umeå, mål nr 2076-15

I målet ansöker **socialnämnden** om vård av en 16-årig pojke med stöd av 1 och 3 § § LVU. Nämnden anför följande till grund för vårdbehovet. Pojken är sedan år 2015 boende på ett HVB-hem. På hemmet har han uppvisat sympatier för IS och våldsglorifiering av olika slag. Han har haft en IS-flagga upphängd på sitt rum, uttalat sig positivt om jihad och spelat propaganda för jihad i HVB-hemmets matsal. Vidare har pojken gått runt på hemmet och visat en videofilm på sin telefon där en barnkropp utan huvud hålls upp av en man varvid han skrattat och uppgett att barnet numera är hos Allah. Han har bilder på sin mobiltelefon på militärklädda soldater och har uppgett att han är en av dem. Personalen på boendet har även noterat att han tittat på våldsamma videoklipp på sin telefon. Han uppvisar ett självskadebeteende och ett mycket skiftande humör. Han har bl.a. mordhotat personal på HVB-hemmet och med handen visat hur han riktar en pistol mot huvudet och en kniv mot halsen. Han har vidare hotat att halshugga ledningen för boendet och uttryckt att han tidigare har halshuggit personer i Syrien. Personalen hittade dagen efter hotet en vass kniv i pojkens rum. Han har vidare uppgett att han inte går till skolan eftersom han är rädd att han ska skada någon där. Socialnämnden anser att pojkens uppträdande ger uttryck för ett socialt nedbrytande beteende i den mening som avses i 3 § LVU och indikerar en komplex problematik präglad av våldsbejakande extremism. Genom sitt beteende utsätter han sig för en påtaglig skaderisk.

Förvaltningsrätten instämmer i nämndens bedömning och konstaterar att de omständigheter som anförts till grund för pojkens vårdbehov påvisar ett destruktivt beteende hos honom och indikerar ett mycket stort vårdbehov. Hans agerande och förehavanden är enligt rättens mening att betrakta som ett sådant socialt nedbrytande beteende som avses i 3 § LVU. Genom detta beteende utsätter han sin hälsa och utveckling för en påtaglig risk att skadas. Rätten bifaller därmed socialnämndens ansökan om vård.

4.2.2.5 Förvaltningsrätten i Stockholm, mål nr 26821-15

I målet ansöker **socialnämnden** om vård av en 16-årig pojke med stöd av 1 och 3 § § LVU. Nämnden anför följande till grund för vårdbehovet. På HVB-hemmet där pojken bor har han uppvisat ett våldsbejakande beteende och sympatier för extremism. Han har bl.a. hotat att döda personal på boendet, en medboende samt elever på skolan. En vecka efter mordhotet mot den medboende viftade pojken med en vass kniv framför denne varvid han blev så rädd att han inte längre ville bo kvar på hemmet. Personal som bevittnat agerandet har upplevt det som mycket hotfullt och vågar inte komma till förvaltningsrätten för att vittna. Polis har tillkallats i samband med hoten. Pojken har en IS-flagga på sin Facebook-sida och har uppgett att han sympatiserar med organisationen vilket gjort personalen på boendet mycket rädd. Vidare har pojken uttryckt kritik mot andra religioner och uppvisat ett avvikande beteende i detta avseende. Han har bl.a. målat hakkors på sina händer samt uppgett att ”muslimer är bra och kristna är dåliga”. Då han sympatiserar med IS upplever de boende detta agerande som obehagligt. Socialnämnden anser att pojkens uppträdande ger uttryck för ett socialt nedbrytande beteende enligt 3 § LVU och att han genom sitt beteende utsätter sin hälsa och utveckling för en påtaglig risk att skadas.

Förvaltningsrätten behandlar inledningsvis uppgifterna om de hot som pojken ska ha uttalat och noterar att han själv uppger att han bara skämtade. För att ett hotfullt beteende ska utgöra ett socialt nedbrytande beteende i den mening som avses i LVU krävs enligt förvaltningsrättens mening att beteendet har en viss omfattning. Det räcker således inte att en person vid något eller några tillfällen har uppträtt hotfullt. Enligt rättsens mening kan de hot som pojken uttryckt mot denna bakgrund inte anses ge uttryck för ett socialt nedbrytande beteende. Inte heller de övriga omständigheter som nämnden anfört gällande hans beteende och förehavanden ger enligt domstolens mening uttryck för ett sådant socialt nedbrytande beteende som avses i 3 § LVU. Nämndens ansökan om vård avslås därför.

4.2.2.6 Förvaltningsrätten i Karlstad, mål nr 4054-16

I målet ansöker **socialnämnden** om vård av en 17-årig pojke med stöd av 1 och 3 § § LVU. Nämnden anför följande till grund för vårdbehovet. Pojken har uttryckt sympati för terrorgruppen IS och uppvisat ett våldsbejakande och aggressivt beteende på de båda HVB-hem där han bott. Han har bl.a. varit inblandad i flera bråk, slagit sönder delar av inredningen på boendet och slagits med en järnljusstake. Därtill har pojken uppträtt hotfullt mot andra boende och personal då han bl.a. försökt att tända eld på boendet och på en person ur personalen, misshandlat personal samt väckt en av de medboende med en kniv i handen. Efter att pojken under en tid uttryckt att han inte ville vara kvar i Sverige avvek han från HVB-hemmet och återkom två månader senare. Nämnden anser att pojkens agerande är att betrakta som ett socialt nedbrytande beteende enligt 3 § LVU och att han därigenom utsätter sin hälsa och utveckling för påtaglig risk att skadas.

Förvaltningsrätten konstaterar med hänvisning till lagens förarbeten att ett socialt nedbrytande beteende i den mening som avses i 3 § LVU förutsätter att den unge beter sig på ett sätt som avviker från samhällets grundläggande normer. Vidare krävs konkreta omständigheter som talar för en skaderisk och visar på ett tydligt vårdbehov hos den unge. Rätten anser mot denna bakgrund att det utifrån de omständigheter som nämnden anfört står klart att pojkens beteende är att betrakta som socialt nedbrytande. Han utsätter sig därigenom för påtaglig risk att skadas varför vårdansökan bifalls.

4.2.2.7 Förvaltningsrätten i Malmö, mål nr 3946-16

I målet ansöker **socialnämnden** om vård av en 17-årig pojke med stöd av 1 och 3 § § LVU. Nämnden anför följande till grund för ansökan. Personal på pojkens skola och på det hem där han bor vittnar om ett destruktivt och våldsamt beteende samt extremistiska sympatier hos honom. Pojken umgås i kriminella kretsar och har bl.a. uttryckt sympatier för Islamiska Staten (IS). Han har senare uppgett att hans uttalanden i detta avseende varit menat som ett skämt. Personalen har emellertid inte uppfattat honom som en person som skämtar om sådant. Från skolans sida har noterats en kraftig negativ förändring i hans beteende. Från att ha varit en ambitiös elev med goda studieresultat har han numera kraftigt sänkt närvaro och försämrade resultat. Han uppvisar ett våldsamt beteende med inblandning i allvarliga bråk och konfrontationer. Vid den senaste incidenten knivskars två personer varav en allvarligt. Hans agerande har resulterat i gripande och anhållande. För närvarande är han misstänkt för flera fall av grov misshandel och åtal väntas bli väckt inom kort. Nämnden anser att pojken utsätter sin hälsa och utveckling för påtaglig risk att skadas på grund av såväl socialt nedbrytande beteende som på grund av sådan brottslig verksamhet som avses i 3 § LVU.

Förvaltningsrätten behandlar initialt frågan om pojkens agerande utgör *brottslig verksamhet* enligt 3 § LVU och konstaterar att det enligt lagens förarbeten förutsätter brottslighet som på ett tydligt sätt ger uttryck för en bristande anpassning till samhällslivet. Pojken är misstänkt för flera fall av allvarliga våldsbrott varav det ena involverat användande av en kniv och resulterat i svår kroppsskada. Rätten finner således att det får anses vara fråga om brottslighet av detta slag. Vad gäller frågan om pojkens beteende är att betrakta som *socialt nedbrytande* enligt 3 § LVU anser rätten att de omständigheter som nämnden anfört om hans förändrade och våldsamma uppträdande samt att han uttalat sig sympatiserande om IS visserligen är oroväckande. Hans beteende i dessa avseenden kan dock inte sägas vara sådant att det avviker från samhällets grundläggande normer, vilket lagens förarbeten kräver. Hans beteende är således inte att betrakta som socialt nedbrytande enligt 3 § LVU och han kan inte beredas vård på denna grund. Han bereds däremot vård på grund av brottslig verksamhet enligt 3 § LVU.

4.2.2.8 Förvaltningsrätten i Jönköping, mål nr 81-16

I målet ansöker **socialnämnden** om vård av en 14-årig pojke med stöd av 1 och 3 § § LVU. Nämnden anför följande till grund för vårdbehovet. Pojken

har ett destruktivt och våldsbejakande beteende präglat av brottslighet och extremistiska sympatier. Han umgås i kriminella kretsar som är kända av polisen. Det finns misstankar om att pojken utnyttjas av äldre personer i sitt umgänge för kriminella syften. Han har uttryckt sympati för våldsbejakande extremistiska grupper och har börjat införliva dessa sympatier i sin identitet. Vidare har han under de två senaste åren varit misstänkt för flera allvarliga brott, bland annat bombhot och olaga intrång. Han visar ingen insikt i sitt beteende, kommer och går som han vill och hamnar ständigt i konflikter med andra. Nämnden anser att pojkens agerande och förhållningsätt är att betrakta som ett socialt nedbrytande beteende enligt 3 § LVU och att han därigenom utsätter sin hälsa och utveckling för en påtaglig risk att skadas.

Förvaltningsrätten konstaterar att pojken är misstänkt för flera allvarliga brott, att han umgås i olämpliga miljöer där det förekommer kriminalitet samt att han uttalat sympatier för våldsbejakande grupper. Utifrån dessa omständigheter anser rätten att hans beteende är att betrakta som socialt nedbrytande i den mening som avses i 3 § LVU och att han till följd av detta har ett starkt vårdbehov. Rätten konstaterar att det är angeläget att hans destruktiva beteende bryts och bifaller socialnämndens ansökan om vård.

4.2.2.9 Förvaltningsrätten i Linköping, mål nr 8747-16

I målet ansöker **socialnämnden** om vård av en 16-åring med stöd av 1 och 3 § § LVU. Nämnden anför följande till grund för vårdbehovet. Utredningen inleddes efter att pojkens far kontaktat nämnden och uppgett oro för sonen utifrån hans beteende. Fadern uppger att sonen umgås i kriminella kretsar och har slutat bry sig om sin framtid. Han har tidvis lämnat hemmet utan att berätta var han befinner sig, kommer och går som han vill och lyssnar inte längre på sin far. Pojkens skola har anmält oro utifrån hans beteende och uppgett att han är en elev med stor potential som numera har mycket hög frånvaro och att han slutat bry sig om sin skolgång. Skolpersonalen har även noterat att han tittat på propaganda för Islamiska Staten (IS). Från polisen finns uppgifter om att han är misstänkt för narkotikabrott. Migrationsverket har uppgett att pojken vistas i en lägenhet där det pågår rekrytering till terrorgruppen IS. Nämnden anser att hans beteende är att anse som socialt nedbrytande och att han därigenom utsätter sig för en påtaglig skaderisk.

Förvaltningsrätten konstaterar att det inkommit orosanmälningar från såväl vårdnadshavaren som skolan och andra myndigheter vilka ger stöd för de omständigheter som nämnden anför till grund för vårdbehovet. Pojken själv bestrider emellertid dessa uppgifter. Utifrån orosanmälningarna anser rätten att det trots hans nekande bör fästas tilltro till de uppgifter som anförts till grund för hans vårdbehov. Utifrån de omständigheter som presenterats anser rätten vidare att pojken har ett destruktivt beteende som är att betrakta som socialt nedbrytande i den mening som avses i 3 § LVU. Utredningen ger vidare stöd för att han har ett vårdbehov på denna grund. Socialnämndens ansökan om vård bifalls därmed.

4.3 Sammanfattning och delanalys

Syftet med den empiriska studien var att besvara frågan *under vilka omständigheter som underrätterna anser att ett beteende som indikerar involvering i våldsbejakande extremism kan föranleda vård av den unge med stöd av 3 § LVU*. I följande avsnitt kommer denna frågeställning att besvaras och analyseras utifrån studiens resultat. I studien ingick 11 rättsfall där socialnämnden ansökt om vård av den unge mot bakgrund av ett beteende som indikerar involvering i våldsbejakande extremism. Utifrån underinstansernas avgöranden i dessa mål framträder vissa mönster och tendenser av intresse för besvarandet av uppsatsens fjärde frågeställning.

Inledningsvis kan konstateras att rekvisitet *socialt nedbrytande beteende* stått i fokus för underrätternas prövning i alla de rättsfall som studerats. I samtliga av dessa fall har socialnämnden åberopat rekvisitet i fråga som grund för den unges vårdbehov då dennes beteende indikerar radikaliserings eller involvering i våldsbejakande extremism. Vidare kan konstateras att uppfyllelsen av detta rekvisit varit avgörande för utgången i målet i samtliga rättsfall. En första och grundläggande förutsättning för att domstolarna ska besluta om vård med stöd av 3 § LVU i mål av detta slag förefaller därmed vara att de omständigheter i den unges beteende som indikerar att denne är eller riskerar att bli involverad i våldsbejakande extremism kan anses ge uttryck för ett *socialt nedbrytande beteende* i lagens mening. En andra förutsättning är att beteendet i fråga innebär en *påtaglig risk* för skada på den unges hälsa och utveckling. I samtliga mål där den unge ansågs ha ett socialt nedbrytande beteende ansågs detta även medföra en sådan skaderisk. Knäckfrågan när det gäller underrätternas beslut om vård i dessa fall synes således vara huruvida beteendet kan betraktas som socialt nedbrytande.

Utifrån de studerade rättsfallen kan urskiljas ett antal återkommande typomständigheter som förefaller vara av avgörande betydelse för att domstolarna ska betrakta den unges beteende som socialt nedbrytande och därmed besluta om vård med stöd av 3 § LVU mot bakgrund av radikaliserings eller involvering i våldsbejakande extremism. Dessa typomständigheter kan delas upp i två undergrupper varav den ena utgörs av sådana som är hänförliga till ett *aktivt agerande* hos den unge och den andra av omständigheter hänförliga till ett passivt deltagande i olika slags *miljöer*.

Vilka omständigheter hänförliga till den unges *aktiva agerande* kan då i domstolarnas mening ge uttryck för ett socialt nedbrytande beteende?

- *Den unge uppvisar ett extremistiskt förhållningssätt och ger uttryck för att sympatisera med extremistiska ideologier eller grupper.*

Utifrån rättsfallen kan konstateras att ett extremistiskt förhållningssätt anses kunna komma till uttryck på olika sätt. I vissa fall har unge direkt *uttalat sig* positivt och sympatiserande om kända extremistiska grupper eller fenomen, såsom IS och jihad, eller propagerat för högerextrema åsikter. I andra fall har det ansetts komma till uttryck genom användning av vissa *symboler*, så

som att den unge haft en IS-flagga i sitt rum eller på sitt Facebook-konto, eller genom ett *medlemskap* i en högerextrem organisation. Ett extremistisk förhållningssätt har vidare ansetts kunna komma till uttryck genom ett visst *agerande*, såsom att publicera extremistiskt innehåll på internet, att spela propagandamusik eller ett aktivt engagemang i en högerextrem rörelse.

- *Den unge har ett aggressivt och utagerande beteende*
- *Den unge har ett hotfullt och våldsbejakande beteende*
- *Den unge har ett brottsligt agerande*
- *Den unge uppvisar ett förändrat och destruktivt beteende*

En återkommande omständighet är att den unge är hotfull och aggressiv mot personer i sin närhet. I vissa fall handlar det om direkt *uttalade dödshot* eller *hot om våld*. I andra fall har sådana hot ansetts komma till uttryck genom ett visst *agerande* såsom att försöka tända eld på boendet, väcka en medboende med en kniv i handen eller förvara kniv på rummet. En annan omständighet som återkommer är den unges våldsbenägenhet. Utöver ett direkt *bruk av våld* mot person eller egendom fästs vikt vid om den unge genom uttalanden eller agerande uppvisar ett *våldsbejakande förhållningssätt*. Vidare fästs vikt vid den *unges inblandning i brottslig verksamhet* samt ett *förändrat och destruktivt beteende*. Omständigheter som beaktas är bl.a. att den unge slutar gå till skolan, isolerar sig, beter sig aggressivt mot närstående och periodvis lämnar hemmet. Även faktorer som att den unge okritiskt tar till sig information om en extremistisk ideologi och låter denna dominera tillvaron och den sociala kontakten med andra människor tillmäts betydelse.

Vilka omständigheter hänförliga till passivt deltagande i olika *miljöer* kan då i domstolarnas mening ge uttryck för ett socialt nedbrytande beteende?

- *Den unge umgås i kriminella kretsar*
- *Den unge vistas bland personer kända för extremistiska sympatier*
- *Den unge vistas på platser kända för rekrytering till extremism*

En återkommande formulering i rättsfallen är att den unge befinner sig i en *olämplig* eller *riskfylld* miljö. Av domskälen framgår att domstolarna i dessa fall syftar på en eller flera omständigheter av ovan nämnda slag.

Den empiriska studien visar att förekomsten av sådana omständigheter som presenterats ovan varit avgörande för domstolarnas beslut i alla de mål där domstolarna bifallit socialnämndens ansökan om vård mot bakgrund av att den unges beteende indikerar involvering i våldsbejakande extremism. Sammantaget blir svaret på den fjärde frågeställningen att underrätterna förefaller anse att en *kombination* av sådana omständigheter hänförliga till den unges *aktiva agerande* respektive ett *passivt deltagande* i de *miljöer* som presenterats ovan kan ge uttryck för ett *socialt nedbrytande beteende* enligt 3 § LVU och föranleda vård på denna grund när den unges beteende indikerar radikaliserings eller involvering i våldsbejakande extremism.

5 Analys och slutsatser

I detta kapitel följer en sammanfattande analys utifrån uppsatsens syften. I denna kommer även den femte frågeställningen att besvaras. Analysen görs mot bakgrund av resultatet av den rättsdogmatiska utredningen och den empiriska studien av rättstillämpningen. Först görs dock en återkoppling till uppsatsens syften och frågeställningar och delanalyserna i kapitel tre och fyra. *Syftet* med uppsatsen har varit att utreda under vilka förutsättningar det är möjligt att bereda barn och unga tvångsvård med stöd av 3 § LVU på grund av ett beteende som indikerar involvering i våldsbejakande extremism. Därtill har syftet varit att analysera rättsläget när det gäller vård på denna grund ur ett skyddsperspektiv och ett rättssäkerhetsperspektiv. De första fyra frågeställningarna har besvarats i delanalyserna i kapitel tre och fyra. Här följer en kort återkoppling till dessa och kärnpunkterna i svaren.

5.1 Återkoppling till frågeställningarna

Den första frågeställningen löd: vad innebär våldsbejakande extremism och hur omfattande är problematiken? Frågan besvarades i avsnitt 2.1-3 där det bl.a. konstaterades att våldsbejakande extremism är ett allvarligt problem som angriper och underminerar såväl enskilda individers fri- och rättigheter som demokratin i stort. Vidare konstaterades att fenomenet förekommer i betydande utsträckning bland barn och unga samt att de är en särskilt utsatt grupp när det gäller våldsbejakande budskap, rekrytering och propaganda från de extremistiska grupperna. *Den andra frågeställningen löd: vilka är förutsättningarna, allmänt sett, för att besluta om tvångsvård enligt 3 § LVU?* Frågan besvarades i avsnitt 3.6.2 där det konstaterades att det krävs att den unges beteende korresponderar mot ett av de tre beteenderekvisit som stadgar relevanta missförhållanden i 3 § LVU, att beteendet medför en påtaglig risk för skada på den unges hälsa och utveckling samt att samtycke till nödvändig vård inte kan erhållas. *Den tredje frågeställningen löd: under vilka förutsättningar kan den unge beredas vård med stöd av 3 § LVU på grund av ett beteende som indikerar involvering i våldsbejakande extremism enligt de gängse rättskällorna?* Frågan besvarades i avsnitt 3.6.3 där det bl.a. konstaterades att rättskällorna inte ger ett klart svar på frågan om det är möjligt att bereda en ung person vård på denna grund och att rättsläget är oklart i detta avseende. Utifrån den rättsdogmatiska studien blev slutsatsen emellertid att det är tänkbart att en ung persons involvering i våldsbejakande extremism kan utgöra grund för vård, främst med stöd av rekvisitet *socialt nedbrytande beteende*. *Den fjärde frågeställningen löd: under vilka omständigheter anser underrätterna att ett beteende hos den unge som indikerar involvering i våldsbejakande extremism kan föranleda vård med stöd av 3 § LVU?* Frågan besvarades i avsnitt 4.3.1 där det konstaterades att underrätterna synes anse att en *kombination* av vissa typomständigheter i den unges beteende vilka indikerar radikaliserings eller involvering i våldsbejakande extremism kan anses ge uttryck för ett *socialt nedbrytande beteende* enligt 3 § LVU och således föranleda vård på denna grund.

Med nyss nämnda slutsatser i beaktande ska uppsatsens femte frågeställning nu besvaras. *Hur framstår rättsläget vad gäller möjligheten att bereda barn och unga vård mot bakgrund av involvering i våldsbejakande extremism ur ett skydds- och ett rättssäkerhetsperspektiv? I vad mån tillgodoses dessa intressen i lagstiftningen och rättstillämpningen med gällande reglering?*

5.2 Balansgång mellan olika intressen

Utifrån utredningen i kapitel ett och tre kan det konstateras att LVU främst präglas av två centrala intressen: *skydd* och *rättssäkerhet*. Såväl förarbetena som rättspraxis betonar vikten av att den formella rättssäkerhetens krav på legalitet, förutsebarhet och precision tillgodoses. Samtidigt betonas samhällets omfattande ansvar för att förhindra att barn och unga far illa, lagens skyddssyfte och de krav på flexibilitet och elasticitet i regleringen som följer därav. Av detta blir slutsatsen att *både* skyddsintresset och rättssäkerhetsintresset är av central betydelse när det gäller samhällsvård av barn och unga och att bägge intressen måste beaktas och tillåtas inverka på såväl utformningen av de materiella reglerna som på rättstillämpningen. Samtidigt kan det konstateras att dessa båda grundläggande intressen ställer väsentligt olika krav i dessa avseenden som inte sällan går i motsatt riktning. Medan den formella rättssäkerheten betonar vikten av en klar och precis lagstiftning som främjar förutsebarhet, likabehandling och legalitet betonar skyddsintresset vikten av flexibilitet, generella och öppna rättsregler som främjar välfärdsambitionen att kunna ingripa till skydd för barn och unga i olikartade situationer. Det råder alltså ett visst spänningsförhållande mellan de båda grundläggande intressena på det aktuella rättsområdet.

Å ena sidan har det allmänna en förpliktelse att *aktivt ingripa* till skydd för utsatta barn och unga. Å andra sidan finns en skyldighet för det allmänna att undvika integritetskränkningar och att i möjligaste mån *avstå* från ingrepp i den enskildes personliga, grundlagsskyddade sfär. Det förefaller mot denna bakgrund i min mening ytterst bli fråga om att göra en *avvägning* mellan dessa båda centrala intressen i lagstiftningen och rättstillämpningen samt att uppnå en godtagbar balans mellan dessa. I den ena vågskålen ligger då de formella rättssäkerhetskraven på legalitet, likhet och förutsebarhet samt den enskildes skydd för frihet, familjeliv och personlig integritet. I den andra ligger samhällets särskilda skyddsansvar för utsatta barn och unga, skyldigheten att förhindra att de far illa och den välfärdsstatliga ambitionen att barn och unga ska växa upp under goda livsvillkor. Med de nu anförda slutsatserna i beaktande inställer sig frågan hur denna intresseavvägning faller ut i gällande rätt och hur den hanteras av rättstillämparen när det gäller vård av unga med stöd av 3 § LVU mot bakgrund av ett beteende som indikerar radikaliserings eller involvering i våldsbejakande extremism. Råder det balans mellan skyddsintresset och rättssäkerhetsintresset i lagstiftningen och i de rättsliga avgöranden som behandlar denna problematik? I vad mån tillgodoses de båda intressena i lagstiftningen och rättstillämpningen med gällande rättsläge i mål av detta slag? För besvarandet av dessa frågor är den empiriska studiens resultat av värde. I nästa avsnitt analyseras detta resultat med utgångspunkt i nyss nämnda frågeställningar.

5.3 Skydd och rättssäkerhet i rättstillämpningen

Den empiriska studiens resultat ger som konstaterats i avsnitt 4.3.1 stöd för att det under vissa förutsättningar är möjligt att bereda barn och unga vård med stöd av 3 § LVU på grund av ett beteende som indikerar radikaliserings eller involvering i våldsbejakande extremism. Därtill visar studiens resultat på ett antal tendenser i rättstillämpningen som är av intresse när det gäller att analysera rättsläget ur ett skydds- och ett rättssäkerhetsperspektiv. Som konstaterats i avsnitt 4.3.1 kretsade prövningen av den unges vårdbehov i samtliga studerade rättsfall kring rekvisitet socialt nedbrytande beteende. Studien tyder på att en *första förutsättning* för att domstolarna ska besluta om vård med stöd av 3 § LVU mot bakgrund av ett beteende som indikerar involvering i våldsbejakande extremism är att den unges beteende betraktas som socialt nedbrytande i lagens mening. I analysen i 4.3.1 presenterades de återkommande typomständigheter som varit avgörande för underrätternas beslut om vård i alla de studerade målen. Ur ett rättssäkerhetsperspektiv indikerar den empiriska studiens resultat i denna del att det föreligger vissa brister. I samtliga av de 11 rättsfall som behandlats var det fråga om *samma typomständigheter* i den unges beteende och hur dessa skulle bedömas i förhållande till rekvisiten i 3 § LVU. I 6 av 11 fall gjorde underrätterna bedömningen att förekomsten av dessa typomständigheter gav uttryck för ett socialt nedbrytande beteende samt ett vårdbehov hos den unge och beslutade således om vård på denna grund. I 5 av 11 fall fann rätten däremot att samma slags omständigheter *inte* kunde anses ge uttryck för ett socialt nedbrytande beteende i lagens mening och avslog därmed socialnämndens ansökan om vård. Av studien framgår vidare att underrätterna söker vägledning i förarbetena när det gäller frågan huruvida ett beteende som indikerar involvering i våldsbejakande extremism är att betrakta som socialt nedbrytande enligt 3 § LVU. I 4 av 11 fall hänvisades till uttalandet att beteendet måste vara sådant att det *avviker från samhällets grundläggande normer* för att anses som socialt nedbrytande. I två av dessa fyra fall ansåg rätten att den unges beteende utifrån förekomsten av de typomständigheter som anförts i avsnitt 4.3.1 var att betrakta som avvikande från samhällets grundläggande normer. I de andra två fallen gjordes motsatt bedömning. Resultatet blev att den unge beviljades vård med stöd av 3 § LVU i de två förstnämnda fallen medan socialnämndens ansökan avslogs i de två senare.

Vad föranleder då dessa iakttagelser för reflektioner när det gäller rättsläget och möjligheten att bereda barn och unga vård mot bakgrund av involvering i våldsbejakande extremism ur ett skydds- och ett rättssäkerhetsperspektiv? Som anförts i avsnitt 1.8.2 har syftet varit att studera i vad mån gällande rätt tillgodoser såväl *formella* som *materiella* rättssäkerhetsaspekter.

Utifrån ett *formellt rättssäkerhetsperspektiv* framstår rättstillämpningen med beaktande av vad som anförts ovan som problematisk i vissa avseenden. *Likhetsprincipen* är ett av den formella rättssäkerhetens kärnvärden och kräver bland annat att lika fall ska behandlas lika i rättstillämpningen. Vad

som konstaterats ovan om att samma typomständigheter bedöms olika utifrån lagens rekvisit och förarbetsuttalandena indikerar en bristande uppfyllelse av likhetsprincipens krav på rättstillämpningen. Det bör dock noteras att faktorer som bevisningens styrka och kvaliteten på den utredning som socialnämnden lagt till grund för ansökan har stor inverkan på utgången i målen varför det inte kan dras allt för långtgående slutsatser av de resultat som presenterats ovan i detta avseende. Att domstolarna kommer till motsatta slutsatser utifrån samma typomständigheter tyder emellertid på att det saknas vägledning för hur fenomenet våldsbejakande extremism och de sätt på vilket det tar sig uttryck i praktiken ska bedömas i förhållande till lagens rekvisit. Utifrån den formella rättssäkerhetens krav på *likabehandling* och *förutsebarhet* är detta i min mening problematiskt.

5.4 Skydd och rättssäkerhet i lagstiftningen

När det gäller utformningen av den rättsliga regleringen framstår den i viss mån som problematisk utifrån ett *formellt rättssäkerhetsperspektiv*. Det har konstaterats att rekvisiteten *påtaglig risk för skada* och *socialt nedbrytande beteende* i 3 § LVU är vaga och allmänt hållna till sin karaktär vilket är negativt sett till den formella rättssäkerhetens krav på förutsebarhet, legalitet och likabehandling. Vaga och öppna rekvisit kan emellertid kompenseras genom vägledande förarbetsuttalanden, föreskrifter samt tydlig och enhetlig rättspraxis så att den formella rättssäkerhetens krav på förutsebarhet och likabehandling ändå tillgodoses. Frågan är således om de nyss nämnda vaga rekvisiten i 3 § LVU kompenseras genom vägledning i rättskällorna när det gäller vård mot bakgrund av involvering i våldsbejakande extremism?

I förarbetena görs enbart ett fåtal uttalanden om rekvisitens närmare innebörd. De uttalanden som görs är av samma vaga karaktär som rekvisiten i sig och ger således inte någon vidare vägledning för hur dessa ska tolkas i förhållande till olika slags beteenden och nya samhällsfenomen. Vad menas till exempel med ett beteende som avviker från samhällets grundläggande normer? Vad är det för normer som avses? Och vad är att betrakta som en ringa eller oklar risk för skada? Dessa frågor kvarstår efter att ha studerat förarbetsuttalandena. Frågan blir således vilken vägledning som ges i rättspraxis. Av kapitel tre framgår att HFD endast behandlat de båda vaga rekvisitens närmare innebörd i ett fåtal fall och att det därmed även i rättspraxis finns en brist på vägledning när det gäller tolkningen av dessa i förhållande till olika omständigheter och beteenden. Sammantaget kan alltså konstateras att det saknas vägledning i rättskällorna för hur ett beteende som indikerar involvering i våldsbejakande extremism ska bedömas i förhållande till rekvisiten i 3 § LVU. Konsekvenserna av det oklara rättsläget har belysts genom den empiriska studien vars resultat visar att ett sådant beteende förefaller bedömas på olika sätt utifrån gällande reglering. Kombinationen av vaga, öppna rekvisit och avsaknad av vägledning i rättskällorna lämnar ett stort utrymme för tolkning och bedömning åt rättstillämparen. Ur ett formellt rättssäkerhetsperspektiv kan detta anses problematiskt då det leder till minskad förutsebarhet och sämre förutsättningar för likabehandling. I

både förarbetena och i rättspraxis har som konstaterats betonats vikten av att förutsättningarna för tvångsvård är preciserade i lagen, att reglernas utformning minimerar utrymmet för subjektiva bedömningar och tillgodoser kraven på förutsebarhet i lagstiftning och rättstillämpning. Mot bakgrund av det ovanstående kommer jag till slutsatsen att det kan ifrågasättas om den formella rättssäkerhetens krav på *legalitet*, *likabehandling* och *förutsebarhet* i tillräcklig mån tillgodoses med nuvarande rättsläge när det gäller vård med stöd av 3 § LVU mot bakgrund av involvering i våldsbejakande extremism.

Ur ett *materiellt* och *välfärdsstatligt* rättssäkerhetsperspektiv framstår lagens utformning däremot som mer ändamålsenlig och tillfredsställande. I avsnitt 1.8.1 konstaterades att den materiella rättssäkerheten fokuserar på konsekvenserna av rättsreglerna och strävar efter att uppnå materiellt riktiga beslut. Rättssäkerhet i ett välfärdsstatligt perspektiv fäster vikt vid att den rättsliga regleringens utformning främjar förverkligandet av lagstiftningens bakomliggande syften. Av kapitel ett och tre framgår att LVU präglas av en välfärdsambition att göra gott och en strävan efter att täcka in alla de olika situationer där barn och unga riskerar att fara illa för att ge samhället möjlighet att ingripa i alla dessa fall. I förarbetena betonas att LVU är en skyddslag vars yttersta syfte är att tillgodose barn och ungas rättigheter. Mot bakgrund av detta framstår regleringen i sin nuvarande utformning som tillfredsställande utifrån den materiella och välfärdsstatliga rättssäkerhetens krav. Det vaga och öppna rekvisitet socialt nedbrytande beteende medger en flexibilitet i rättstillämpningen vilket främjar målsättningen att uppnå materiellt riktiga beslut i varje enskilt fall. Den generella och öppna formuleringen bidrar även till att förverkliga lagens skyddssyfte eftersom den möjliggör att täcka in en mängd olikartade beteenden som kan innebära risk för att barn och unga far illa. Flexibiliteten möjliggör för att förverkliga ambitionen att även de beteenden som inte kunnat förutses av lagstiftaren ska täckas in och att lagen ska kunna anpassas till samhällsutvecklingen. Paragrafens utformning med öppna och generella rekvisit överensstämmer vidare med den välfärdsstatliga strävan efter regler som fungerar som medel för att tillgodose den svagare partens skyddsbehov och som möjliggör för rättstillämparen att beakta omständigheterna i det enskilda fallet. Mot denna bakgrund framstår rättsläget när det gäller utformningen av 3 § LVU och möjligheten att bereda unga involverade i våldsbejakande extremism vård med stöd av denna paragraf som tillfredsställande sett till det materiella och välfärdsstatliga rättssäkerhetsbegreppets krav på den rättsliga regleringen.

Även ur ett *skyddsperspektiv* framstår det breda och öppna rekvisitet *socialt nedbrytande beteende* som tillfredsställande sett till ambitionen att lagen ska täcka in alla de olikartade situationer då barn och unga riskerar att fara illa. Både den rättsdogmatiska och den empiriska studien ger stöd för slutsatsen att detta rekvisitet *kan* täcka in situationen att en ung person är eller riskerar att bli involverad i våldsbejakande extremism och således möjliggöra ett ingripande i syfte att förhindra och bryta en destruktiv utveckling hos den unge. Som konstaterats ovan visar resultatet av den empiriska studien att rekvisitet i fråga lades till grund för ett beslut om vård mot bakgrund av indikationer på radikaliserings eller involvering i våldsbejakande extremism i

den unges beteende i 6 av de 11 rättsfall som behandlats. Detta tyder i min mening på att ambitionen att lagen ska kunna täcka in även sådana fenomen som lagstiftaren inte kunnat förutse och anpassas till samhällsutvecklingen kan förverkligas med den nuvarande utformningen av 3 § LVU. Rekviritet socialt nedbrytande beteende ger den flexibilitet i rättstillämpningen som krävs för att garantera samhället möjligheten att ingripa för barn och unga som riskerar att fara illa i en mängd olikartade situationer. I detta avseende tillgodoses skyddsintresset med den nuvarande utformningen av 3 § LVU.

Däremot framstår rekviritet *påtaglig risk för skada* som problematiskt ur ett skyddsperspektiv när det gäller vård med stöd av 3 § LVU mot bakgrund av ett beteende som indikerar radikaliserings eller involvering i våldsbejakande extremism. Som konstaterats i avsnitt 3.4.3 innebär rekviritet ett högt krav på riskens intensitet och aktualitet vilket i praktiken uppnås först när det rör sig om en säker risk för skada. Det höga kravet på risknivån framstår i min mening som problematiskt sett till skyddsintresset när det gäller möjligheten att bereda unga personer vård på grund av radikaliserings eller involvering i våldsbejakande extremism. Inte minst mot bakgrund av vad som anförts i i avsnitt 2.3. Där konstaterades att radikaliserings är en komplex process som kan vara lång och utdragen eller snabbt eskalerande. Både radikaliserings och en aktiv involvering i våldsbejakande extremism visar sig genom ett antal mer eller mindre subtila tecken och signaler i den unges beteende som har nära koppling till den personliga integriteten och grundlagsskyddade fri- och rättigheter såsom religionsfrihet och yttrandefrihet. Det innebär att dessa signaler och tecken måste läggas till grund för bedömningen av skaderisken och beslut om vård med stöd av 3 § LVU om samhället ska kunna ingripa i ett tidigt skede i radikaliseringsprocessen och förhindra en fortsatt destruktiv utveckling. Det höga kravet på risknivån och det svåra bevisläget när det gäller de tecken och signaler som kan indikera involvering i våldsbejakande extremism förefaller i min mening innebära svårigheter att i praktiken få till stånd den nödvändiga vården i ett tidigt skede. Den empiriska studien visar att underrätterna i de fall då uppgifterna om tecken på involvering i våldsbejakande extremism i den unges beteende enbart härrörde från dennes vårdnadshavare fann att dessa var otillräckliga sett till de krav som rekviritet påtaglig risk för skada ställer för att kunna besluta om tvångsvård. I flera fall där samma typomständigheter i den unges beteende förelåg men där uppgifterna om dessa kunde bekräftas av flera oberoende parter beslutade domstolarna emellertid om vård med stöd av 3 § LVU. Resultatet av den empiriska studien är i detta avseende i min mening problematiskt då de typiska tecken och signaler som indikerar involvering i våldsbejakande extremism vilka anförts i avsnitt 2.3 sannolikt först visar sig i hemmet. Det är därmed även sannolikt den unges föräldrar som har möjlighet att i ett tidigt skede uppmärksamma och agera på dessa. I förarbetena betonas vikten av att vård ska komma till stånd i ett tidigt skede för att bryta och vända en destruktiv utveckling. Mot denna bakgrund framstår möjligheten att bereda unga involverade i våldsbejakande extremism vård med stöd av 3 § LVU i viss mån som bristfällig ur ett skyddsperspektiv sett till de höga krav som rekviritet påtaglig risk för skada

ställer på utredningen och det svåra bevisläget i dessa mål där det handlar om att bevisa *framtida risk* för skada.

5.5 Avslutande reflektioner

Den våldsbejakande extremismen drivs av en ökande polarisering och de väpnade konflikterna i omvärlden. Dessa lär inte lösas i närtid. Barn och unga är en särskilt utsatt och mottaglig grupp för extremistiska budskap och rekrytering. Mot denna bakgrund och samhällets särskilda ansvar för att skydda utsatta barn och unga är det i min mening angeläget att lagen ger möjlighet att ingripa då unga personer riskerar att ta skada till följd av involvering i våldsbejakande extremism och att den rättsliga regleringen förmår hantera denna problematik på ett *effektivt* och *rättssäkert* sätt. Det formella rättssäkerhetsintresset och skyddsintresset ställer dock som konstaterats olika och till viss del motsatta krav på lagens utformning. Medan det förstnämnda kräver en klar och precis lagstiftning som främjar förutsebarhet, likabehandling och legalitet kräver skyddsintresset flexibilitet och allmänt hållna rättsregler som främjar ambitionen att kunna ingripa till skydd för barn och unga i ett stort antal olikartade situationer. Detta förhållande visar på det klassiska dilemma och den intressekonflikt som präglar LVU. Nuvarande reglering framstår mot denna bakgrund i min mening som en godtagbar kompromiss mellan de båda intressena. Vad som anförts ovan föranleder slutsatsen att utformningen av 3 § LVU möjliggör för att uppfylla de materiella och välfärdsstatliga rättssäkerhetskraven och att förverkliga samhällets särskilda skyddsansvar för barn och unga som riskerar att fara illa till följd av involvering i våldsbejakande extremism. Det är svårt att undgå öppna och generella rekvisitet om lagens skyddssyfte ska kunna förverkligas. Rekvisitet *socialt nedbrytande beteende* ger den flexibilitet och det bedömningsutrymme för rättstillämparen som krävs för att lagen ska kunna anpassas till samhällsutvecklingen och nya fenomen så som våldsbejakande extremism. Den empiriska studiens resultat ger stöd för att rekvisitet *kan* täcka in situationen att en ung person är involverad i våldsbejakande extremism. Dock är rättsläget inte klart när det gäller i vad mån barn och unga kan beredas vård med stöd av 3 § LVU på denna grund och underrätterna förefaller göra olika bedömningar i detta avseende. Utifrån de formella rättssäkerhetskraven på förutsebarhet, likabehandling och legalitet framstår det oklara rättsläget och den olikartade tillämpningen av rekvisitet *socialt nedbrytande beteende* i förhållande till indikationer på involvering i våldsbejakande extremism i min mening som problematisk. För att stärka den formella rättssäkerheten vore det således önskvärt med vägledning som konkretiserar och preciserar hur rekvisiten i 3 § LVU ska tolkas och tillämpas då barn och unga är eller riskerar att bli involverade i våldsbejakande extremism. Detta skulle exempelvis kunna ske i form av uppdaterade föreskrifter från Socialstyrelsen eller genom att HFD behandlar frågan och tydliggör rättspraxis. Vägledning av detta slag skulle klargöra rättsläget när det gäller förutsättningarna för tvångsvård på denna grund, stärka förutsebarheten och förbättra förutsättningarna för likabehandling. På så sätt skulle rättssäkerheten för barn och unga i dessa situationer stärkas.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Kommittédirektiv

Dir. 2014:103 En nationell samordnare för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism.

Dir. 2016:43 Tilläggsdirektiv till den nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism.

Utredningsbetänkanden

SOU 1979/80:44

SOU 1997:116 Barnets bästa i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige.

SOU 2009:68 Lag om stöd och skydd för barn och unga (LBU).

Ds 2014:4 Våldsbejakande extremism i Sverige - nuläge och tendenser.

SOU 2015:71 Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU.

SOU 2016:92 Värna demokratin mot våldsbejakande extremism – nationell samordning och kommunernas ansvar.

SOU 2017:67 Våldsbejakande extremism – en forskarantologi.

Propositioner och regeringsskrivelser

Prop. 1979/80:1 Om socialtjänsten.

Prop. 1981/82:168 Om vårdnad och umgänge m.m.

Prop. 1989/90:28 Om vård i vissa fall av barn och ungdomar.

Prop. 1996/97:124 Ändring i socialtjänstlagen.

Prop. 1998/99:3 Åtgärder mot dopning.

Prop. 2000/01:80 Ny socialtjänstlag m.m.

Prop. 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.

Prop. 2009/10:80 En reformerad grundlag.

Prop. 2009/10:232 Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige.

Prop. 2012/13:10 Stärkt stöd och skydd för barn och unga.

Skr. 2014/15:144 Åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism.

Utskottsbetänkanden

Socialutskottets betänkande SoU 1979/80:44.

Riksdagens ombudsmän (JO)

JO 1997/98 s. 335.

Myndighetspublikationer

Socialstyrelsen, *SOSFS 1997:15 Tillämpningen av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga*, 1997, Art. nr 1997-10-15.

Socialstyrelsen, *Barnets rätt och LVU: om barnet i rättsprocessen*, 2009, Art. nr 2009-126-182.

Socialstyrelsen, *Socialtjänstens erfarenheter av våldsbejakande extremism – Resultatet av 2016-års kartläggning*, 2017, Art. nr 2017-5-4.

Socialstyrelsen, *Våldsbejakande extremism – Stöd för socialtjänstens arbete med barn och unga vuxna*, 2016, Art. nr 2016-5-2.

Säkerhetspolisen, *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige*, 2010.

Säkerhetspolisen, *Säkerhetspolisens Årsbok 2016*, 2016.

Litteratur

Alexius, Katarina & Hollander, Anna: ”Barns behov och vilja vid tvångsvård till följd av omsorgsbrist”. I: *Barnrätt: en antologi*, (red. Cederborg, Ann-Christin & Warnling-Nerep, Wiweka), 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2014.

Andersson, Ulrika & Mattsson, Titti, *Ungdomar i gäng: social- och straffrättsliga reaktioner*, 1. uppl., Liber, Malmö, 2011.

Bull, Thomas: ”Rättighetskyddet i Högsta förvaltningsdomstolen”. I: *Svensk Juristtidning*, 2017, s. 216-244.

Ehrenkrona, Carl Henrik, *Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna: en kommentar*, Karnov Group, Stockholm, 2016.

Gustafsson, Håkan, *Rättens polyvalens: en rättsvetenskaplig studie av sociala rättigheter och rättssäkerhet*, Sociologiska institutionen, Univ., Diss. Göteborg : Univ., 2003, Lund, 2002.

Hollander, Anna, *Omhändertagande av barn: en studie av barnavårdsmål vid förvaltningsdomstolarna åren 1974, 1977 och 1982*, Aktuell juridik, Diss. Umeå : Univ., Stockholm, 1985.

Hollander, Anna, Nygren, Rolf & Olsen, Lena (red.), *Barn och rätt: bidrag från forskarkolleger tillägnade Åke Saldeen*, Iustus, Uppsala, 2004.

Kaldal, Anna, *Parallella processer: en rättsvetenskaplig studie av riskbedömningar i vårdnads- och LVU-mål*, Jure Förlag, Diss. Stockholm : Stockholms universitet, 2010, Stockholm, 2010.

Kaldal, Anna: ”Skapar Högsta förvaltningsdomstolen ett nytt rekvisit i LVU som begränsar rätten för ungdomar med neuropsykiatriska diagnoser att vårdas med stöd av LVU 3 §?”. I: *Rätt, social utsatthet och samhälleligt ansvar. Festskrift till Anna Hollander*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2012.

Kleineman, Jan: ”Rättsdogmatisk metod”. I: *Juridisk metodlära*, (red. Korling, Fredric & Zamboni, Mauro), 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013.

Lerwall, Lotta: ”Tvångsvård”. I: *Makt, myndighet, människa: en bok i speciell förvaltningsrätt*, (red. Lerwall, Lotta), 1. uppl., Iustus, Uppsala, 2014.

Leviner, Pernilla, *Rättsliga dilemman i socialtjänstens barnskyddsarbete*, Jure, Diss. Stockholm : Stockholms universitet, 2011, Stockholm, 2011.

- Leviner, Pernilla & Lundström, Tommy (red.), *Tvångsvård av barn och unga: rättigheter, utmaningar och gränzoner*, 1. uppl., Stockholm, 2017
- Lodin, Sven-Olof, Lindencrona, Gustaf, Melz, Peter, Silfverberg, Christer, Simon-Almendal, Teresa, *Inkomstskatt: en läro- och handbok i skatterätt. Del 1*, 15. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2015.
- Lundgren, Lars, Sunesson, Per-Anders & Thunved, Anders, *Nya sociallagarna: med kommentarer i lydelsen den 1 januari 2017*, 30. Uppl., Wolters Kluwer, Stockholm, 2017.
- Mattsson, Titti, *Barnet och rättsprocessen: rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård*, Juristförl., Diss. Lund : Univ., 2002, Lund, 2002.
- Mattsson, Titti, *Barnet som subjekt och aktör: en rättslig studie om barn i familjehem*, Iustus, Uppsala, 2006.
- Mattsson, Titti: "En skadlig miljö". I: *Rätt, social utsatthet och samhälleligt ansvar. Festskrift till Anna Hollander*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2012.
- Mattsson, Titti: "Barnrättsperspektivet i LVU-sammanhang". I: *SOU 2015:71, Bilaga 3*, s. 1149-1178.
- Peczenik, Aleksander, *Juridikens teori och metod: en introduktion till allmän rättslära*, 1. uppl., Fritze, Stockholm, 1995 (1995a).
- Peczenik, Aleksander, *Vad är rätt?: om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*, 1. uppl., Fritze, Stockholm, 1995 (1995b).
- Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, 3. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015.
- Sandgren, Claes: "Om empiri och rättsvetenskap. Del I". I: *Vad är rättsvetenskap?*, Jure, Stockholm 2009.
- Sandgren, Claes: "Om empiri och rättsvetenskap. Del II". I: *Vad är rättsvetenskap?*, Jure, Stockholm 2009.
- Schiratzki, Johanna, *Barnrättens grunder*, 6. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2017.
- Schlytter, Astrid, *Kön och juridik i socialt arbete*, Studentlitteratur, Lund, 1999.
- Singer, Anna, *Barnets bästa: om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, 6. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2012.

Svensson, Gustav, *Högsta förvaltningsdomstolen och tvångsvården: om betydelsen i rättssäkerhetskänslor av domstolens domar angående LVU och LVM*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2012.

Vahlne Westerhäll, Lotta (red.), *Rättssäkerhetsfrågor inom socialrätten*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2002 (2002a).

Vahlne Westerhäll, Lotta, *Den starka statens fall?: en rättsvetenskaplig studie av svensk social trygghet 1950-2000*, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2002 (2002b).

Warnling-Nerep & Rohdin: "Fallet E.S. – reflektioner kring barns behov av skydd för sin personliga integritet". I: *Barnrätt: en antologi*, (red. Cederborg, Ann-Christin & Warnling-Nerep, Wiweka), 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2014.

Zila, Josef: "Om rättssäkerhet". I: *Svensk Juristtidning*, 1990, s. 284-305.

Österdahl, Inger: "Normprövning ur ett EKMR-perspektiv". I: *Svensk Juristtidning*, 2007, s. 882-196.

Elektroniska källor

Karnov: Hirschfeldt, Regeringsform (1974:152), kommentaren till 2 §, Lexino, 2015-07-01. Hämtad 2017-12-29.

Karnov: Mattsson, Socialtjänstlag (2001:453), kommentaren till 1 kap. 2 §, Lexino, 2017-10-01. Hämtad 2017-12-29.

Sveriges Radio, *Irak förklarar IS besegrat*, besökt 2017-12-29.
<<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6839423>>

Rättsfallsförteckning

Högsta förvaltningsdomstolen (tidigare Regeringsrätten)

RÅ 2000 ref. 33.

RÅ 2009 ref. 64.

RÅ 2010 ref. 24.

HFD 2011 not101.

HFD 2014 ref. 46.

HFD 2015 ref. 7.

HFD 2015 ref. 42.

Övriga domstolar

Länsrätten i Hallands län, mål nr 1475-07, dom 2007-11-16.

Kammarrätten i Göteborg, mål nr 6890-07, dom 2008-03-17.

Kammarrätten i Stockholm, mål nr 7473-09, dom 2010-01-14.

Kammarrätten i Jönköping, mål nr 1525-11, dom 2011-07-29.

Kammarrätten i Sundsvall, mål nr 2101-12, dom 2012-12-18.

Kammarrätten i Stockholm, mål nr 4707-12, dom 2012-10-24.

Kammarrätten i Göteborg, mål nr 2831-13, dom 2013-06-27.

Kammarrätten i Stockholm, mål nr 386-14, dom 2014-03-24.

Förvaltningsrätten i Göteborg, mål nr 2910-13, dom 2013-04-12.

Förvaltningsrätten i Göteborg, mål nr 3308-15, beslut 2015-04-14.

Förvaltningsrätten i Uppsala, mål nr 6578-15, dom 2016-01-26.

Förvaltningsrätten i Umeå, mål nr 2076-15, dom 2016-01-15.

Förvaltningsrätten i Stockholm, mål nr 26821-15.

Förvaltningsrätten i Karlstad, mål nr 4054-16, dom 2016-10-17.

Förvaltningsrätten i Malmö, mål nr 3946-16, dom 2016-06-10.

Förvaltningsrätten i Jönköping, mål nr 81-16, dom 2016-02-04.

Förvaltningsrätten i Linköping, mål nr 8747-16, dom 2017-01-25.

Förvaltningsrätten i Karlstad, mål nr 4546-16, dom 2016-11-24.

Förvaltningsrätten i Malmö, mål nr 9863-17, dom 2017-10-20.